

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

(Cilt/Volume: 6, Sayı/Issue: 3, Ekim/October 2022)

Ahmet İÇLİ

Prof. Dr., Batman Üniversitesi,
ahmet.icli@batman.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-7478-7518>

**Nazirecilik Geleneğinde Ben ve Ötekinin İzleri:
Gelibolulu Âli'nin Biz Redifli Şiiri İle Ona
Yazılan Nazire Şiirler Örneğinde Ben'in
Biz Yolculuğu**

*Traces of The I And The Other In The Nazires (=Similar Poetry):
The Journey of I To We In The Example of Mustafa Ali's Poetry
and The Nazires written for his poetry With "We" Redif
(=Rhyme)*

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 31.08.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 28.10.2022

Yayın Tarihi/Published: 30.10.2022

Atıf/Citation

İçli, A. (2022). Nazirecilik Geleneğinde Ben ve Ötekinin İzleri: Gelibolulu Âli'nin Biz Redifli Şiiri İle Ona Yazılan Nazire Şiirler Örneğinde Ben'in Biz Yolculuğu. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 6(3), 99-145. <https://doi.org/10.34083/akaded.1169198>

İçli, A. (2022). Traces of The I And The Other In The Nazires (=Similar Poetry): The Journey of I To We In The Example of Mustafa Ali's Poetry and The Nazires written for his poetry With "We" Redif (=Rhyme). *Journal of Academic Language and Literature*, 6(3), 99-145. <https://doi.org/10.34083/akaded.1169198>

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.

Bu makale Creative Commons [Atıf-GayriTicari-AynıLisanslaPaylaş 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/) (CC BY-NC-SA 4.0) Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

Öz

Klasik Türk şiirinde nazirecilik geleneği kapsamında, aynı veya benzer şiirlerin/eserlerin yazıldığı bilinmektedir. Nazirecilik, temelde örnek veya model bir şiirin benzerini yazma esasına dayanır. Birçok yönden benzerlik gösteren bu şiirlerin aynı duygu, hayal, düşünce ve hedefleri göstermesi önemlidir. Model şiirin; benzerini/nazireyi kaleme almaya çalışan diğer şairlere ilham kaynağı veya tercüman olduğu düşünülebilir. Model şiir, kendini ifade etmeye çalışan diğer şairlere bir yol gösterici özelliği taşır. Ayrıca model şiir vasıtasıyla şairin kendini tanımladığı ve konumlandığı düşünülebilir. Yaşanılan çevrenin yansıtıcısı olan şiirlerin benzer konuları işleme tarihsel açıdan kayda değerdir. Bir sanatçının kendine dair bilgileri aktarması, aynı şiir etrafında başkalarının kendine dair iz, hisse ile pay bulması, bu sayede kendini ifade etmesi, sanatçıların verdikleri bilgilerin ve duyguların gerçekliklerinin ve aldıkları tepkilerin bir tezahürü olması açısından önem arz eder. Nazire şiirler etrafında, şairin kendi ben'ini biz unsuru ile anlatması söz konusudur. Bir yönüyle, model şiir etrafında birleşen "benler", biz şuurunu oluştururlar. Bu unsur, kendi içinde, birliktelik yönüyle bir ilişki ağı kurarken esasında çevrelerindeki ötekileri de anlatmış olmaktadır. Şaire ait bilgileri içermesi yönüyle şiirlerde birçok im, işaret ve belirti bulunur. Ben ve biz kelimelerinin geçtiği ifadeler, şairlere ait özellikleri açıklayan hususların başında gelmektedir. Gelibolulu Mustafa Âli'nin biz redifli şiiri bu bağlamda değerlendirilebilecek türden olup tarihsel verilerle desteklenebilir cinstendir. Bu şiir, Âli'nin tutum ve davranışlarına, dünya görüşüne, hayallerine ve duygularına ait ipuçları taşır. Bu şiire benzer olarak kaleme alınan şiirler, şairlerinden izler taşıması, biz redifi etrafında ben ve ötekiye ait izleri barındırması açısından önemlidir. Bu makalede, Âli'nin bahse konu şiiri ile ona yazılan nazireleri örneğinde, nazirecilik geleneği ve analizleri kapsamında ben ve ötekinin görüntüleri işlenecektir. Bir önerme ve hipotez özelliği taşıyan makaledeki amacımız ben ve öteki unsurlarının nazire şiirlerin oluşumuna yaptığı katkının izlerini sürmektir.

Anahtar Kelimeler: nazire, ben, biz, öteki, Gelibolulu Âli, nazire geleneği

Abstract

It is known that the same or similar poems/works were written within the scope of nazire tradition in classical Turkish poetry. Such poems are basically based on writing a similar or better example of a sample or model poem. It is also important that these poems, which are similar in many ways, show the same feelings, dreams, thoughts and goals. In one aspect, the model poem; It can be thought that it was a source of inspiration or an interpreter for other poets who tried to write a similar poetry. The content of the model poem is a guide for other poets trying to express themselves. In addition, defining and positioning oneself through this model poem is a reflection of different emotions and feelings. It is historically significant that the poems, are a mirror of the living world, can deal with similar subjects. It is important that a poet conveys information about himself, that others find traces of themselves around the same poem, and that they express themselves in this way, in terms of being a manifestation of the reality of the information and feelings given by the poets and the

reactions they receive. In the context of nazire poeties, it is possible for each poet to describe her/his "I=selF" with "we". In one sense, the "personalities" united around the model poem, form the we-consciousness. While this situation establishes a network of relations in terms of togetherness, they actually convey/describe the others around them

There are many signs and indications in the poems in terms of containing the information about the poet. The expressions in which the words "I" and "we" are used are at the forefront of the issues that explain the characteristics of the poets, Gelibolulu Mustafa Âli's poem with "we" redif (rhyme, repeated voices), can be evaluated in this context and can be supported by historical data. This poem also carries clues about Âli's personal attitudes and behaviors, worldview, dreams and emotions. The poems written similar to this poem of Âli are important in that both carry traces of their poets and contain the elements of "I" and "other" around the "we" redif. In this article, the poem of Gelibolulu Mustafa Âli from and the nazires written to his poem will be evaluated in terms of conveying the self/I and other elements within the framework of the nazire tradition and then the content analysis. Our aim in this article, which is a proposition and hypothesis, is to trace the contributions of self/I and other elements to the formation of nazire poems.

Keywords: nazire, I, we, the other, Gelibolulu Mustafa Âli, nazire tradition

Giriş

Sanatçılar, yaşadıkları çevrenin hem eyleyenleri hem etkilenenleri hem de yansıtıcısı durumundadır. Çevre, fiziksel bir doğa ve dünya olmanın yanında dönem, devir ve algıları içine alan bir kavramdır. Bir sanatçının eserlerinde, yaşadığı dönemin politik algısı, sosyolojik alt yapısı, icra edilen sanat, dinî eğilimler, son tahlilde insan profili hakkında izlere rastlamak mümkündür. Bunun yanı sıra eserlerde belirgin ya da gizli olmak üzere, yazarlarının hayatına, dünya görüşüne, hayallerine, hedeflerine ve yaşadığı dönemdeki duruşuna dair bilgilere ulaşılabilmektedir. Kişinin kendine ait bilgileri eserlerinde işlemiş olması kadar bu bilgilerin tarihsel bilgilerle uyuşması gerekir. Bu durum, sanatçı ile tarihi bilginin karşı karşıya gelmesine sebep olabilir. Kimi zaman sanatçı, sembolik manada veya realist düzlemde kendine dair bilgileri eserlerinde işleyebilmektedir. Kalemle alınan bir şiir ya da eser; bilinçli ya da gayriihhtiyari olarak; sanatçısını gösteren ya da saklayan belge niteliğinde olabilir. Bir neden ve amaç etrafında şekillenen konuların işlenişi ile tercih edilen ifade formları, sanatçılara ve edebî geleneğe göre farklılık arz edebilmektedir. Aynı konu, duygu ve düşüncelerin farklı kişilerce ifadesi, sanat ve sanatçı faktörüyle birlikte dünyaya ve hayata farklı pencerelerden bakabilme ve farklı manalar yükleyebilmenin veya farklı anlama, anlamlandırma ve adlandırma çabalarının ürünüdür. Sanatçılar görsel, sözlü veya yazılı gelenek bağlamında verdikleri eserlerinde iç dünyalarının, algılarının ve

çevresinin resmini çizebilmektedir. Sanatçıların aktarımında bulunurken yaşadıkları dünyayı anlatmaları, gördükleri nesnelere ve onlara yükledikleri anlamlar veya onlardan ne anladıkları veyahut onlara ne yaşattıklarını belirtmeleri, insan-doğa ve/veya insan-toplum iletişiminin bir yansımasıdır.

Bir şehirdeki evlerin yapısal olarak benzerlikleri ya da iç tasarım olarak birbirine benzemesi gibi, eserlerin birbirine benzemesi mümkündür. Küçük farklılıklar olsa bile, başkasından etkilenme veya aynısına sahip olma, insanoğlunun doğasında vardır. Zamanla deneyime dönüşen bu husus, etkilenmeye veya zıtlıklar noktasında farklılıklara neden olur. Ancak temelde bir benzerlik ilkesinin varlığının olduğu açıktır. Neticede her yeni farklılık kendi içinde sonrası için benzerlik dizgesi oluşturur ki medeniyetlerin, kültürel unsurların hatta insanoğlunun ortak mirasının oluşumuna katkı sağlar. Daha da gerilere gidildiğinde ilk örnek ve yaşamdaki tezahürlerin, benzerlik ilkesi etrafında şekillendiği görülür. Arketip/Arşetip¹ olarak da tanımlanan bu husus tasavvuf felsefesinde “ayan-ı sabite” kavramı ile daha öncül ilk örnekleri barındırma açısından ayrıca kayda değerdir (Merter, 2009, s. 36). Varlık âleminin, onu yaratandan izler taşıması ve çoğu özelliğinin yarattıklarında bir benzerinin olması “benzerlik” olgusunun önemini belirten önermelerdendir.

Çalışmamız, farklılıkların benzerlik etrafında birleşip yeni bir benzerlik oluşturması çerçevesinde; benzer şiirlerin oluşum süreçlerini, nedenlerini ve amaçlarını belirlemek için atılmış bir adımdır. Benzer şiirler ile ben ve öteki, birbirinin varlık sürecini tamamlayan iki unsurdur. Şair bir ben olarak bir şiir kaleme alır, başka bir ben öteki ile iletişime geçer ve onunla bütünleşir. Bu bütünleşme, öteki tarafından dışlanan ben'in, yeni bir ben bağlamında öteki veya benlik topluluğu oluşturmasında görülür. Ötekileştirilen şairler, kendi içinde bir ben/biz oluşturur ya da kendilerini ötekileştiren(leri)yi farklı anlam örüntüleriyle öteki kefesine koyar. İncelememiz benzerlik, ben ve öteki unsurları arasındaki ilişki ağının varlığını göstermeye çalışan bir hipotez niteliğindedir. Daha net bir ifadeyle çalışmamızda benzer şiirlerin oluşumunun ben ve öteki iletişiminden kaynaklanabileceği tezi ileri sürülmektedir. Bu süreçte, öncelikle benzer şiir ile ben ve öteki kavramlarının açıklanması yoluna gidilmiştir.

a. Nazire, Nazirecilik Geleneği, Tanzir Etme, Nazire Yazma

Nazire metinler, çoğunlukla aynı konunun farklı ifade edilmesi bağlamında aynı veya yakın anlam örüntülerinin bir benzeri esas alınarak oluşturulur. Manzum metin olarak değerlendirildiğinde ise, aynı vezin-kalıp, aynı redif- kafiye sisteminin de dâhil edildiği, aynı konu, üslup ve hayaller çerçevesinde bir benzerini yazma endişesi

¹ Arketip hakkında ilk ve öncül değerlendirmeler, milattan önceye dayanmakla birlikte, Psikanaliz boyutuyla inceleme alanına Jung tarafından getirilmiştir. Geniş bilgi için bkz., Carl Gustav Jung (2005). Dört Arketip. Çeviren Z. A. Yılmaz. İstanbul: Metis Yayınları

taşıyan metinlere nazire denir. Bu türden şiirlere “benzer şiir” demek de mümkündür.² Bir şiirin/eserin benzerini yazmak için “tanzir etme” ibaresi kullanılır. En temel tanımıyla nazire; şekil, muhteva, konu, hayal ve üslup noktasında bir metnin benzeridir. Benzeri yazılan bir diğer deyişle tanzir dilen ilk örnek şiir için literatürde, “zemin şiir”, “örnek şiir” ve/veya “model şiir” ifadeleri yaygın olarak kullanılmaktadır.

Nazire şiirlerde şekil hususiyetleri noktasında, kalıp ve uyak/redif aynıdır. Zemin şiirdeki anlam ve hayal dünyası, yeni şiirde takip edilir. Böylelikle model alınan şiir ile yazılan yeni şiirler; gelenek oluştururlar. Tazmin, terbi, tahmis başta olmak üzere zemin şiir (dize, beyit, bent) üzerine ekleme usulüyle oluşturulan şiirler bir yönüyle nazire şiirdir. Çünkü bunlar, benzerlik eksenli yeniden yazma çabasıdır. Bu türden metinler, nazire bağlamında değerlendirildiğinde karşılaştırmalı edebiyat açısından incelemeye tabi tutulabilir. Şairin, etkilendiği şahıs/metin karşısında aynı seviyede ve/veya üstününü yazmak için yeni bir eser meydana getirmesi buna kapı aralar.

Nazirecilik geleneği kendi içinde sebep, neden, gerekçe, hedef, amaç ve beklentileri barındırmaktadır. Nazire şiirin yapısı ve kapsamının yanı sıra yazımda gözetilen esaslar kendi içinde bir nedensellik arz etse de nazire metnin yazımı, kurguyu gündeme getirir. Birçok eserde/şiirde belirtsin veya belirtilmesin, bir telif sebebi vardır. Örnek olarak alınan eserlere aynı düzeyde metin oluşturmak başta olmak üzere farklı kurgusal sebepleri nazire yazımında görmek mümkündür. Köksal (2006, 8) bu gerekçeleri altı madde halinde şöyle sıralamaktadır: Zemin şiiri geçme arzusu, meydan okumalara cevap verme ihtiyacı, üstat şairleri izlemek, bir dostluk nişanesi olarak nazireleşmek, genç şairleri teşvik için nazire yazmak, nazirenin sağladığı imkân: hazır kalıplar.

Nazirecilik, bir gelenek olarak klâsik Türk edebiyatında önemli bir yer tutar. Benzerlik ilkesini barındıran bu geleneğin temelinde ve gelişmesinde, farklı sebepler ve gerekçelerin, geleneğin devam ettirilmesinde farklı amaç, hedef ve beklentilerin gözetildiği söylenebilir. Nazire eser kaleme almak kadar, nazireye esas metnin ilk örneğini oluşturmak da önemlidir. Bir zemin şiiri gündeme taşımak, onun etrafında onlarca şairi toplayıp aynısını/benzerini yazmaya teşvik etmek/edebilmek ayrı bir maharettir. İster bilinçli bir nazire eser/şiir yazmaya teşvik, isterse de beğenilen bir şiire başkalarının farklı dönemlerde nazire yazması, eseri ilk olarak kaleme alan şairin, emsalsiz ve değerli olduğunu ima olarak nitelendirilebilir. Bir şiiri tanzir

² Nazire, nazirecilik ve nazire şiir mecmuaları üzerine hazırlanmış birçok akademik çalışma olmakla birlikte, bu konuda kapsamlı bir kitap çalışması bulunmaktadır. İncelememizde, bazı bölümlerine atıf yapmak suretiyle bu eserden yararlanılmıştır. Eserin bibliyografik künyesi şöyledir: Muhammet Fatih Köksal (2006), *Sana Benzer Güzel Olmaz Divan Şiirinde Nazire*, Ankara: Akçağ Yayınları.

etmek, yani bir şiire nazire yazmak, aynı duygu ve düşünceleri yeniden yazma ve canlandırma olarak da nitelendirilebilir.

Nazire şiirlerin gelişiminde şiir meclislerinin önemli bir payı vardır. Şiir sohbetlerinde, sanat ve fikir alışverişlerinde bulunulan bu mekânlarda, güzel şiirlere benzerinin, hatta daha güzelinin yazılması yarışına girildiği, bu yarışta en iyisi olma gayret ve telaşının yaşandığı görülmektedir. Belki de bu sayede hem sanat hem de maddi çıkar noktasında önemli bir mevki/gelir elde etme imkânı doğabilecektir. Dönemin önde gelen şairleri, şairler zümresi, edebiyat çevresinin oluştuğu bu güzide mekânlarda şiirlerini sergilemek, örnek alınanlarla aynı kulvarda koşmak, bir heves ve gelecek endişesi taşır. Bununla birlikte sırf sanat endişesi noktasında hüner sergilemek önemli hedeflerden biridir. Benzer şiir kaleme alma geleneği, şiir meclislerinde olduğu gibi, bir şair okulu vazifesi görmektedir. Bir duyguyu bir redifeyüğe sığdırmak veyahut zemin şiir sahibiyile itibari âlemde bütünleşmek, aynı şeyleri hissetme ve anlatmaya sevk etmek noktasında, bu türden şiirlerin öğreticilik vazifesinin olduğunu göstermektedir. Bu konudaki gerekçeleri artırmak mümkündür. Ancak temelinde bir öğretme görevinin de olduğu söylenebilir. Nazire şiirlerin, şair yetiştirme fonksiyonu önem arz eden başka bir husustur. Kimi yeni şairler, dönemin ifadesiyle nev-hevesler, üstat kabul ettikleri, hem yaşayan hem de kendinden önceki şairlerin şiirlerine benzer şiir yazmışlardır. Bu sayede onların seviyelerine ulaşmak, onlar gibi eserler meydana getirme kabiliyetine ulaşma gayesini gütmüşlerdir. Bunun yanı sıra onların lütuf, sevgi ve takdirlerini kazanma hedefinin varlığı mümkündür.

Sanatçının, sanatını icra etmesi, kıymetinin bilinmesi, ekonomik olarak da bir haminin himâyesinde daha refah bir hayat yaşaması endişesi ve beklentisi sürekli vardır. Belki de en önemlisi, sanattan alayan bir şahsiyetin bahse konu nazire şiir sayesinde ondan haberdar olmasının yolu açılacaktır. Bu bağlamda, önemli ve kıymet verilen şahıslara ait şiirlerin tanzir edildiği söylenebilir. Nazire yazma üstadına bağlılık, onun üslubunu ve düşüncelerini benimsemenin, onu sevdiğinin, takip ettiğinin ve üstat olarak kabul ettiğinin bir göstergesi olarak sayılabilir. Bu sayede bir geleneğin ve bir üstadın çizdiği sanat anlayışının varlığı ile devamlılığı sağlanabilmektedir. En güzel örneği geleneğimizde yer alan “Nevai tarzı”dır. Birçok şairin Çağatay diline yakın, öz, Türkçe ve Nevai düşüncesine uygun yazdığı şiirleri bu tarz ile ün kazanmıştır. Bir şairle veya onun eseriyle bütünleşmek, onun şiirinin ya da sanat anlayışının aynısını yazmak hatta daha iyisi olabilme, bazen de iyi olmayandan sıyrılma çabası birçok alanda yeni olguların, oluşumların, eserlerin oluşumuna ve varlığına kapı aralar. Farklı ve özgün olma çabası da nazirecilik geleneğinin bir parçasıdır. Ama bu çabanın temelinde de bir benzerlik ilkesinin olduğu görülecektir. Bir duyguyu, konuyu, düşüncüyü, bir benzeri üzerinden aktarmak, konuya hâkimiyet ve işlenen konunun sınırları açısından önem arz eder. Yazılan şiirlerde bu hususun dikkate alındığı görülür. Aynı duyguların, aynı formda

paylaşılması, sanatçıların sanatlarını icra etmesinde ve eser üretmelerinde yapıcı özellik taşımaktadır. Klâsik Türk edebiyatı evresinde nazire eser ve şiir bağlamında birçok metnin edebiyat tarihine kazandırıldığı görülür. Aynı şekilde nazire eserler, yazıldığı dönemin algılarını ve hislerini bugünlere taşıma noktasında önemli görevler icra etmişlerdir.

Bir nazire şiir, dostuna ya da önemli birine destek olma ve onunla aynı duyguları paylaşma, onun derdine ortak olma veya aynı ıstırapları çektiğini, belki de aynı dertten mustarip olduğunu belirtme açısından önemlidir. Model/örnek şiire nazire yazmak, şairini ve eserlerini rol model olarak benimsemenin bir göstergesi olabilir. Bu şahıs, şairin üstadı olabileceği gibi, arkadaşı veya bir yakını da olabilir. Sevilen bir dostu nazire yazmak kadar, nazire yazma isteğinin belirtilmesi de mümkündür. Bir mektup vesilesiyle, bir dost meclisinde şairler sevdikleri ve/veya sanat anlayışlarını beğendikleri arkadaşlarının şiirlerine nazire yazabilmişlerdir. Bu durum, karşılıklı bir nazireleşme geleneğinin oluşumuna katkıda bulunmuştur. Gayesi ve gerekçesi ne olursa olsun bu türden nazire talep etmek hatır, dostluk ve arkadaşlık ilişkileriyle de mümkündür.

Nazire şiirlerin bir arada verilmesi ya da her birinin farklı zamanlarda yazılmışsa bile, aynı anda incelenmesi, anlam dünyaları ile metinlerarasılık düzlemde birbiriyle benzerlikleri konusunda yorumlamalarda ve değerlendirmelerde bulunulabilir. Bu meyanda, eldeki verilere göre, 16. asırdan başlamak üzere nazire mecmualarının teşekkül ettiği görülür. Ömer bin Mezid, Pervane Bey, Edirneli Nazmi, Eğirdirli Hacı Kemal nazire şiir derleme çalışmaları yapmışlardır. Bu konuda en önemli çalışmalardan biri de Hisâlî'ye aittir. Hisâlî, gücü oranında tespit edebildiği nazire şiirlerin tümünü almaktansa, ilk beyitlerini derlemiştir. Böylece daha çok nazire şiir tespitinde bulunabilmiş ve günümüze ulaştırabilmiştir. Bu ve benzeri nice eser sayesinde, nazirecilik geleneğinin doğrudan ve dolaylı etkilerinden bahsedilebilir. Bu türden mecmualar sayesinde birçok yeni ve farklı şairden haberdar olunmaktadır ki bu da dolaylı aktarımın başarıya ulaştığının göstergesidir.

b. Ben ve Öteki: Kuramsal Tanımlama

Ben ve öteki çalışmaları; temelde ontolojik olmak üzere, antropolojik sosyolojik, felsefi boyutu olan önemli bir inceleme alanıdır. Bu konuyu tüm bağlamlarda incelemek, çalışmamızın sınırları dışındadır.³ Ancak, bir sınır çizmek gerekirse, ben için kişinin kendisi, öteki de onun dışında olanlar olarak değerlendirilebilir. Ben, teklik birinci kişidir. Öteki ise, benden farklı bir kişilik olduğu için “sen” ve “o” teklik kişilerini kapsar. Aynı şekilde biz; ben ile birçok yönden benzerlik arz eden topluluk

³ Bu konuda son çalışmalardan biri, Klâsik Türk Edebiyatında Öteki adlı kitaptır. Geniş bilgi için Adnan Oktay (Ed.) (2022). *Klasik Türk Edebiyatında Öteki*, İstanbul: Çizgi Kitabevi

ve çokluk hâlini bildirirken ötekiler; siz(ler) ve onlar çokluk zamiriyle karşılık bulabilirler. Klâsik Türk şiirinde, şairin belirttiği ben/biz karşısında öteki olarak gayr-ağyar, bigâne ve diğer kelimeleri başat olarak görülebilmektedir. Ancak şairlerin ifadelerinde bunlar dışında, ima yoluyla “rakip” “zahid” vb. tipler aracılığıyla ya da başka metaforik anlatımlarında ve istiarelerde ötekinin izleri gözlemlenebilmektedir.

Kavramların kısa tanımlarına yer vermek, çalışmamızda “ben ve öteki” için kullandığımız anlamlar açısından önem arz etmektedir. Ben lügatte, “Bilinç sâhibi olan insanı öbür varlıklardan ayıran, kişiliği yapan unsur”⁴ olarak tanımlanırken esasında; bilincine varmış kendilik olarak özne unsurudur. Güncel Türkçe sözlükte⁵, “kişiyi öbür varlıklardan ayıran bilinç” ve “bir kimsenin kişiliğini oluşturan temel öge, ego” anlamlarıyla da karşımıza çıkmaktadır. Ego/ben; id-ego-superego tasniflerinde psikolojide karşılaşılan bir terimdir. Tasavvufi bağlamda nefis kelimesine karşılık olarak da kullanılmaktadır. İncelememizde, ben’den kasıt, bu anlama uygun olarak, kendilik bilincini fark etmiş, onu diğer varlıklardan/insanlardan ayıran unsurlar ve farkındalık bilincidir. Genel anlamlara bakıldığında ben’in öbür varlıklarla olan bir iletişimi söz konusudur. Bu da başkaları ve diğerleri anlamlarını kapsayan ötekinin varlığıdır. Öteki; güncel Türkçe sözlükte “öbür” ve “diğer” karşılıklarıyla anlam bulmaktadır. Ayrıca “mevcut kültürün içinde dışlanmış olan” tanımlamasıyla verilmektedir. Ben’in karşısı olmanın yanında, dışlanmış kişileri de kapsayan öteki üzerinde birçok yorum ve açıklamalar yapılmıştır. Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki; ben-biz, kendi kişiliğini ve varlığını anladığı an, ötekilerin varlığını da anlamaya doğru bir yolculuğa çıkmış olur. Ya da tersi bir istikamette, öteki vasıtası ve/veya nedeniyle ben-bizin kendini idrak etme yolculuğu başlamış olur.

Dünya yaşamında, ben ve öteki varlığı, insanların duygu, hayal ve hedefleriyle belirginleşir. Bir bireyin kendisi, ailesi, akrabaları, mahallelisi, köylüsü, hemşerileri, aşamalı olarak, ben/biz veya öteki olarak değerlendirilebilir. Bir köy veya bir aile diğerine göre öteki hüviyeti kazanabilir. Bunun örnekleri artırılabilir. Ancak ötekinin dışlanmışlığı ayrı bir husustur. Esasında her öteki, kendi içinde bir ben-biz tasavvuru yaşar. İnsan ve hayvan, canlı ve cansız ayırımına varmakla başlayan ben ve öteki karşıtlığı, bir anlamda yaşamın gereğidir. İnsanların oluşturdukları medeniyet ve kültürler, onların bakış açılarıyla ve hayat alanlarının başta fiziksel olmak üzere, birçok ögesi ile uyum içindedir. Bundan dolayı insanların farklı deneyimlerinin olması doğal bir gerekliliktir. Bu açıdan bakıldığında, kişinin kendi olmayan öteki ile yaşaması, dünyadaki uyum ve yaşamın bir parçasıdır. Çünkü her ben, esasında dünya yaşamının, dünyadaki bizim parçasıdır. “Farklı algılar, insanların kendi coğrafyalarında süregelen kültürel unsurlar, fiziksel öğelerle birlikte diğer faktörler,

⁴ (<http://lugatim.com/s/ben>)

⁵ Kelimelerin anlamları için bkz. (<https://sozluk.gov.tr/>)

başka coğrafyada yaşayan insanlarla uyuşma noktasında doğal olarak bir karşıtlık yaratmaktadır. Bu karşıtlık esasında insanın, dünyada ilk varlığından bu yana devam eden uyum sürecidir” (İçli 2022, s. 226).

Kişinin benlik arayışında ortaya çıkan unsur, temelinde bir uyum olmakla birlikte, farklı/öteki ben'lerin oluşumunu gündeme getirir. Her ben, değerine göre öteki konumuna getirilir. Sosyolojik bağlamda, “mevcut kültürün içinde dışlanmış olan” bir hususla karşımıza çıkabilmektedir. Levinas'a (2002, s. 115) göre, ben ve ötekinin ayrım noktası, benin kendi ötekisini oluşturması, bir gerilim ve çatışmanın zeminini oluşturur. Böylece ötekileşme ve ötekileştirme kavramlarının oluşumu gündeme gelir. Bireysel ve toplumsal algılar, topluluklar, tarihsel deneyimler ve yaşantılar, dini yapılanmalar, istenmeyen farklılıklara neden olur. Ötekileştirme ile sonuçlandırılan farklılıklar; çoğu zaman değerini yok sayma, kabullenmeme veyahut hayat hakkı tanımama gibi insanlığa yakışmayan davranışların sergilenmesine sebep olmaktadır. Karşılıklı yapılabilen bu türden her davranış, yeryüzünün yaşam alanı olarak devam etmesini ve insanlığın dünyada tutunmasını engelleyici hususlardır. Her zaman için iki yönlü olmayan bu gerilim sonucunda bir tarafın zulme ve haksızlığa uğraması mümkündür. Çatışmanın iki tarafındaki bireylerin her biri kendileri için pay/hak biçerken tavırlarıyla çeşitli ötekileş(tir)me faaliyetinde bulunabilirler. Bir tarafın fazla talep etmesi, diğerlerini bu haktan mahrum etmek istemeleri, dünyanın veya işlerin imkânlarından başkalarını uzaklaştırma istekleri gibi algılar, insanların yabancılaştırılması, yalıtılması, uzaklaştırılması ve ötekileştirilmesine yol açar.

Bir kavram olarak öteki; öte, ötelemek, ötekileşme, ötekileştirme gibi farklı türevlerle karşımıza çıkabilmektedir. Ayrıca itilmişlik, yalnızlık, yalnızlaştırma, farklılık, farklılaşma, farklılaştırma, yabancı, yabancılaşma, yabancılaştırma, dışlama, dışlanma, itilmişlik, yalıtılmış, yalıtma, diğer, diğeri gibi kelimelerle yakın anlamlar ihtiva etmektedir.⁶ Bu kavramlarla aynı olguyu ifade eden başka sembol ve simgeler söz konusudur. Bazen bir işaret, bir hareket, öteki kavramını metaforik anlamda imleyebilmektedir. Öteki, tamamlayıcı bir unsur iken, ötekileşme ve ötekileştirme ayrıştırıcıdır. Esasında herkes bir değerine karşı ötekidir. Ötekileşme, ben'in pasif bir role bürünmesi; ötekileştirme etkin bir gücün müdahalesi sonucu başka bir duruma gelmenin adıdır. Bu işlem, bizim dışımızda, başkaları eliyle ötekileştirme olduğunda, ettirgenlik ve oldurganlık, buna maruz kalınan grup veya birey için de ötekileşme hem “edilgenlik hem de dönüşlük çatılarını barındırmaktadır. Ötekileşme,

⁶ Bu konuda geniş bilgi için bkz. Ahmet İçli (2012), “Ötekileş(tiril)en Necati'nin İtilmişlik, Yalıtılmış Kaygısı, Yalnızlık Acısı ve Kaçış Arzusu” Güney Kazakistan Devlet Pedagoji Enstitüsü “Master. Doktor. Sosyal Bilimler-Toplumsal Araştırmalar” Bilimsel-Teorik ve Uygulamalı Geniş Profilli Dergi (Moskova-Rusya). II cilt. Şimkent, Moskova, s.395-402

dışlanmak; ötekileştirme, dışlamak, yok saymak, farklı göstermeyi beraberinde getirir. Ötekilerce bilinçli bir dışlama faaliyeti olan ötekileştirme, ben'in otantik varlığını sınırladığı ve onu benzeri kılarak yok etmeye çalıştığı andan itibaren de bir tehdit algılamasına dönüşür" (Korkmaz, 2004, s. 19). Ötekileşmeye götüren süreç, öteki olma durumu bağlamında Efil'in (2016, s. 63) değerlendirmeleri şöyledir:

Ötekileştirme bir anlamda gerilim, kaygı, baskı, kaos, savaş, katliam, etnik ayrımcılık, nesneleştirme, yok etme ve yok saymadır. Ötekileştirme, ben'in öteki'ni veya öteki'nin ben'i toplum nezdinde itibarsızlaştırmak için yaptığı her türlü olumsuz eylemi kapsar. Ötekileştirme, ben'in öteki'ni muhatap almaması veya onu bir nesne olarak görmesi demektir. Ötekileştirme, diyalogun monoloğa dönüşmesi, ben'in veya öteki'nin kendini merkeze koyarak diğerinin varlığını sarsması, hak ve özgürlüğünü hiçe sayması ve hayatını tehdit etmesidir.

Öteki, ben dışındaki tüm unsurlar dışında iki farklı yön olarak da belirebilir. İlki mevcut kültürün dışında telakki edilen (başka) benlikler, diğeri de yanlışlar içinde tarif edilen kişilikler. Bu kişiliklerce ötekileştirilen ben'lerin, kendi bilinçleriyle başkaları arasında bir farklılığı keşfetmeleri, kendilerini bu duruma getirenlerden ayrı yönlerini dile getirmeleri bir anlamda kendi benlerini ve öteki olarak niteledikleri diğerlerini tanımlamaları mümkündür. Bahse konu bu öteki, artık "belli bir konum ya da varlığın karşıtı olan, onun tam karşı kutbunda bulunan konum ya da varlık" (Cevizci, 1999, s. 661) olarak nitelendirilir. İncelememiz, bu tanımlamalar ekseninde düşünüldüğünde, şair ve şairin karşısında duranlar bağlamında, bir ben ve öteki incelemesidir. Bu ben, diğerleri tarafından ötekileştirilmiş, dışlanmış, farklılaştırılmış, hatta itilmiştir. Kendini bu hâkim grup (öteki yapma durumunun sahibi) karşısında farklı gören şair, bir kimlik inşasıyla diğerleri karşısında bir ben olarak teşekkül eder. Bahse konu ben; diğerlerinin onu anlamaması sonucu öteki çerçevesinde nitelenmiş olabilir. Bu durumda şaire düşen, kendini ben olarak tanıtmak, kendisini anlamayan ya da düşman olarak görenleri öteki olarak tanıtmaktır. Bu işlem; bir ötekileştirme değil, onu dışlayanların tanımlanması için kullanılan bir tabir geliştirme çabasıdır. Bunun sonucunda, bir ben olarak birey, kendini bu ötekiler karşısında ben ya da biz olarak tanımlar. Şairin ötekini tanıtmayı, onların yanlışlarını, hatalarını, eksikliklerini belirleme açısından önem arz eder. Kimi zaman ötekini doğrudan tanımlarken kimi zaman kendini (ben ve biz) açıklama ve tanıtmayla öteki ve ötekileri tanımlamış olur. Ötekinin eleştirilmesi kendi içinde Gasset'in de savunduğu yaşamsal akla⁷ ulaşmanın öncül adımlarından biri olabilir. Çünkü insan öteki, kendisi ve çevresi ile vardır. Öteki, ben'in sınırlarını belirleyen, olanaklarını

⁷ Ortega Gasset, özelde "ben" "kendim" ve "çevre" kavramları ve bunların iletişimi üzerine geliştirdiği yaşamsal akıl ile ilgili olarak bkz. Jose Ortega Y. Gasset, (2018). *Quijote Üzerine Düşünceler*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, Ayrıca bkz. Jose Ortega Y Gasset, (2011). *İnsan ve Herkes*. (N. G. Işık, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.

keşfettiren ve zaman zaman ben'i tanımlayan niteliğiyle olumlu bir değer olarak kabul edilir" (Korkmaz, 2004, s. 19). Bu durumda, birinden etkilenme, aynısı ya da benzeri olabilme, ya da aynı duyguları paylaşabilme olumlu bir yönde seyir izler. Bu husus, ister karşıt ister yakınında olan olsun, ona olanaklarını ve imkânlarını keşfettiren bir unsurdur. Ötekilerin eleştirilmesi; onların birlikte yaşama yeniden kazandırılması ya da bu hatalara bir daha girmemeleri şeklinde iki yönlü olabilir. Bu bağlamlar haricinde bir diğer eleştiri vardır ki bu, tamamen zulüm ve haksızlık eksensidir ve kişiyi her yönüyle alanın dışına iter. İncelememizin ilerleyen bölümlerinde, şiirler bağlamında öteki ve ben ile ilgili değerlendirmelerde bulunulacaktır.

c. Çalışmanın Amacı ve Kapsamı

Klâsik Türk edebiyatında, oluşturulan/oluşan edebî gelenek, kullanılan ifade formları benzerlikler üzerine kuruludur. Bilindiği kadarıyla öncül olarak kasidenin bir bölümü olan gazel formu, zamanla farklılaşmış ve başka gazellerin aynı özellikleri barındırması sonucu oluşmuştur. Bu durum, cins-türün aynı özellikleri taşıması olarak nitelendirilebilir. Öteki kavramının benzeme ve farklı olma üzerine inşa edildiği apaçktır. Küçük bir aile iken birbirine benzeyen ikilinin çoğalması sonucunda oluşan akraba gruplarının farklı ve öteki topluluklar oluşturması bu bağlamda değerlendirilebilir. Klâsik Türk edebiyatında ifade formlarından öte, üsluba göre değişkenlik arz etmekle birlikte tür-muhteva bağlamında belirli sebep ve amaçları barındıran "nazire" terimi etrafında bir yazı/ifade geleneği oluşmuştur. Nazire, benzerlik esaslı olup ediplerin eser yazma sebepleri arasında yer alan önemli bir geleneğe dönüşmüştür. Birçok edip, nazire metinler kaleme almış, böylece edebiyat tarihine önemli eserler kazandırmıştır. Nazirecilikte temel mesele, örnek bir metnin varlığı ve başkalarının bir yönüyle bu metne benzer bir metin teşkil etme çabasıdır. İki hususun dışında eserlerin neden yazıldığı veya neden örnek alındığı noktasında birçok sebep ve amacın olduğu görülür. Aynı konuyu birbirinden habersiz ele alan kişiler söz konusu olabilir. Bu türden eserler de *nazire eser* olarak değerlendirilebildiği gibi, başka bir eseri esas almadıkları gerekçesiyle nazirecilik geleneği içinde değerlendirilmeyebilirler.

Nazirecilik, benzerlik ilkesi barındırdığı için, bu geleneğe kaleme alınan eserlerin benzer ve farklı yönlerinin incelenmesi, karşılaştırmalı edebiyat alanına önemli veriler sunabilmektedir. Nazire metinlerde, aynı sembollerin ve imgelerin kullanılması kendi içinde bir metinlerarasılık barındırmaktadır. Bilindiği üzere karşılaştırmalı edebiyat, farklı edebiyatların eserlerini karşılaştırmayı barındırır da aynı edebî geleneğin farklı yüzyıllardaki ve farklı sanatçılardaki gelişimlerini, aynı türden eserlerin varyantları, hatta bir şairin diğer eserlerinin karşılaştırmasını da ihtiva edebilmektedir. Divan şiirinde nazirecilik çerçevesinde kaleme alınan metinler

ve bunların ilk örnekleriyle olan benzerlikleri, yazılış sebep ve amaçlarının incelenmesi başta edebiyat ve sanat noktasında olmak üzere; siyasi, tarihsel, kültürel, sosyolojik ve psikolojik bağlamda birçok konuda önemli veriler sunar. Nazire metinler, onları kaleme alanların dünyaya bakışları, çevre ve hayat hakkındaki düşüncelerini, deneyim ve tecrübelerini, sanatçı kimliklerini yansıtabilmektedir. Bu çerçevede şiirlerde şairlerin ben bağlamında kendilerini, öteki olan bir şairin şiirini, nazire şiirinden etkilenme olarak hem ben hem de öteki; ayrıca farklı bir kimlik olarak öteki bağlamında ise karşılarında duran başkalarını/diğerlerini analiz imkânı doğabilmektedir. Şiirlerde oluşturulan bu karşıtlık veya gerilim, kendi içinde bir metafiction/üst kurmacaya işaret edebilir. Ayrıca kurgusal olarak, bu anlatımdan yararlanmak, ben'i ve ötekini tanıtmaya üzerinden daha güzel tanımlayabilmek amaçlardan biridir. Yine öteki olanı ben/biz üzerinden aktarmak hedefler arasında olabilir. Çünkü kişinin benliğini öğrenmesi, ötekiyle iletişiminden geçmektedir. Bir diğer husus tanzir edilen metinlerin veya şairlerin, öteki olarak addedilmesi, öteki etrafında nazire çerçevesinde oluş(turul)an yeni ben(lik)'lerin varlığıdır. Son tahlilde nazirecilik ve öteki; birbirlerinin varlık sürecini tamamlayan iki unsurdur.

Değişik kültürlerde ve edebiyat sahalarında temeli daha eskilere dayanan, ancak Avrupa'da 16. yüzyılda gelişim sürecine giren, ardından da Tarihçi Jacques Presser tarafından 1955'lerde yeniden gündeme alınıp tanımlanan "egodocument"⁸, bir yazarın, ben olarak metinlerde belirtmeyi hedeflediği ve farklı boyutlarda kendinden bahseden yazıları için kullanılan terimdir. Tarihi bir belge olmamakla birlikte, şairden ve yaşadığı dönemden iz taşımamasından dolayı edebi eserlerin, tarihe yardımcı bir kaynak olduğu söylenebilir. Ayrıca, eserlerde verilen bilgilerin belgelerle ve olgularla desteklenmesi halinde, sanatçının yazmış olduklarının önemi daha da artar. Herhangi bir şiir metninde buna dair izler bulunmakla birlikte, özellikle hatıralar, günlükler, mektuplar ve seyahate dair eserlerde, otobiyografik bilgilere ulaşılabilmektedir. Ambros (2014), egodocument terimini "benlik belgesi" olarak çevirir ve ister uzun ister kısa olsun, şiirlerin benlik belgesi olabileceği ve sınırlı şekilde tarihi kaynak olarak kullanılabileceğini, Osmanlı şiirinin sosyal işlevleri bulunduğunu ekleyerek açıklamaya çalışır. Bundaki amacı, yapılacak olan tahlil çalışmalarında, şiirlerin bu boyutuna dikkat çekmektir. Ambros, bunun için şiirdeki kullanımlara dikkat çekmektedir. Birçok kullanımın, bir eserin egodocument niteliğini gösterebileceğini belirttiikten sonra, özellikle ben eksenli anlatımın, şairden izler taşıdığı yönündeki görüşlerini, Jan Schmidt'in (2002, 2010) çalışmalarına atıf yaparak sunar. Schmidt ve Ambros'un tespitleri doğrultusunda, şiirlerdeki ben-biz

⁸ The word 'egodocument' refers to autobiographical writing, such as memoirs, diaries, letters and travel accounts. The term was coined around 1955 by the historian Jacques Presser, who defined egodocuments as writings in which the 'I', the writer, is continuously present in the text as the writing and describing subject. (<http://www.egodocument.net/egodocument/>) Erişim tarihi: 30.08.2022

yapılarının şiir yorumlamaları açısından önem arz ettiği, tarafımızdan da olumlu yönde değerlendirilmiş olup desteklenmektedir. Ben-biz ile türevleri olan kullanımlar, şiirlerin yazım sebeplerinin tespitine olumlu yönde katkı sunar. Şiirlerdeki biz yapısının ben yapısı gibi değerlendirilebileceğini, çünkü burada da 1. şahıs anlatımın olduğu konusunda görüş bildiren Ambros (2014, 67), Gelibolulu Âli'nin ben yapılı şiirlerinde, onun yaşamı ve Osmanlı şiirindeki anlamsal yapıdaki gelişim ve değişimler üzerinde durur. Âli'nin şiirlerindeki ben yapısını açıklarken Aksoyak'ın tespitlerinden yararlanır. Aksoyak, (2006, C. I, s. 86) Âli'nin şiirlerindeki ben ve türevleri rediflerin, onun hayatı ve kişiliği hakkında bilgiler sunduğunu belirtir.

Bu çalışmada Türk düşün, bürokrasi ve edebiyat dünyasının önemli şahsiyetlerinden olan Âli'nin bir şiiri ve bu şiire yazılan nazirelerin tanıtımı ve muhteva analizi yapılmıştır. İncelememiz, Âli'nin şiiri ile ona yazılan nazire şiirlerdeki biz yapısından hareketle, şairlerin öz yaşam öyküsüne ve kişilik özelliklerine dair ipuçlarını bulabilmek adına atılmış adımlardan biridir. Çalışmada nazire, nazirecilik; ben ve öteki kavramları hakkında özlü bilgiler sunulmuş ve tanımlanmaya çalışılmıştır. İncelememizde, ben ve öteki çatışmasının/geriliminin izleri, metindeki biz redifinden hareketle açıklanmaya çalışılmıştır. Nazire şiirlerin temeli, öteki kimlik ile benlik arasındaki iletişime dayanır. Bu çalışmada model şiirin yazımı ve nazirelerin tanıtımı ile muhteva incelemesi hem karşılaştırmalı düzlemde hem metinlerarasılık hem de içerik analizi çerçevesinde değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Çalışmamız, bilimsel metotlarla nazire şiirlerin oluşumunun ben ve öteki arasındaki iletişime dayandığının belirtilmesi için atılmış adımlardan biridir. Bilindiği üzere hipotez, olaylar arasında ilişki(ler) kurmak ve olayları bir nedene bağlamak üzere tasarlanan bir önermedir. İncelememiz, hipotez bağlamında bir önerme olup başka nazire şiirlerde de ben ve ötekinin izlerinin aranabilmesinin yolunu açmaya çalışmaktadır. Bu çerçevede bazı yöntemler geliştirilmiş ve çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde bunlara değinilmiştir.

1. Âli'nin Model Şiiri ve Şiirin Yazım Süreci

Gelibolulu Mustafa Âli, Osmanlı'da çeşitli görevler icra etmiş önemli bir bürokrattır. Resmi işlerinde çoğunlukla maliyecilik vasfıyla görev yapmıştır. Tarih yazıcılığı, siyaset ve yönetim konusundaki düşüncelerini ve eleştirilerini belirttiği eserleri önem arz eder. İyi bir mesnevi şairi olan Âli'nin hacimli bir divanı bulunmaktadır. Toplumsal konulara da değinen şairin, bireysellik noktasında şiirleri vardır. Birçok eserinde eleştirel yaklaşımı benimseyen şairin bu tavrı, divanındaki şiirlerine de sirayet etmiştir. İtiraz, karşı çıkma, kabullenme gibi hususların yanı sıra, başkalarının eksikliği, yetkin olmayanların görev almaları, farklı saiklerle yapılan atamalar, menfaat ve çıkar ilişkileri konularıyla birlikte, kendisinin erdem, ahlak ve duruşu; sanatçı kimliği ve tecrübeleri hakkındaki terennümleri birçok şiirinde işlenen

temalardandır. Bu şiirlerinde kendi ben'i ve eleştirdiği ötekinin izlerini görmek mümkündür. Gelibolulu Âli'nin Bağdat'a defterdarlık sürecinde kaleme aldığı ve Bağdat'a gönderdiği bir şiiri vardır. Bu şiire yazılan birçok nazire bulunur. İncelememizin bu bölümünde, kaynaklarda belirtilen model şiir, şiirin yazım süreci, şiirin yazım yeri, Âli'nin bu şiire benzeyen diğer nazire şiirlerine değinilmiştir.

1.1. Âli'nin Model/Zemin Şiiri

Kaynaklarda Âli'nin tanzir edilen şiirinin tamamı vardır. Onun aynı kafiye ve redifte başka şiirleri de bulunmaktadır. Bunlara nazire yazılıp yazılmadığı, başka şairlerce beğenilip beğenilmediği hakkında bilgi yoktur. Ruhî divanında geçen biz redifli şiirlerin bazılarının Âli'ye nazire olması muhtemeldir. Model şiirin metni için Kasımî Mecmuasından (İçli 2018; KM, yk. 176a) yararlanılmıştır. Bu mecmua, hem model şiiri hem de nazire şiirlerin bir kısmının tam metnini içermesi yönüyle önem arz etmektedir. Mecmuada şiir için verilen bilgi, şiirin yazım süreci hakkında önemli ipuçları sunmaktadır. Model şiirin kaynaklarda beyit sayısı farklılık göstermektedir. Bundan dolayı Âli'nin (Aksoyak 2018, s. 746-747) divanına bakılmıştır. Şiirin 5,7 ve 8. beyitleri buradan alıntılanmıştır. Ayrıca Âli'nin bu kafiyeeye uygunluk arz eden diğer şiirleri için ilgili çalışmadan yararlanılmıştır. Âli'nin model şiiri aşağıda verilmiştir:

Meh-i şeh-r-i hilâfet mihr-i bürc-i evliyâyuz biz
 Eser yeller gibi vâdî-neverd-i Kerbelâyuz biz
 Gül-i gülzâr-ı Zehrâ ğuşşasından zehrler yutmuş
 Ciger kan dî de giryân bülbül-i mâtem-serâyuz biz
 Geh abdâl-ı nemed-ber-düş u geh rind-i şâbâyuz
 Meger âyj nedâr-ı tal atâl-i abâyuz biz
 Nice hallâc yasin çekmiş atmış merd-i pür-şastuz
 Bu gün meydânda tî r-endâz-ı kavs-i müntehâyuz biz
Ene İhak tî ğın almış deste İâbâye kat 'itmiş
Murj d-i pîr-i ser-bâzân-ı Mansûrû 'livâyuz biz
 Şabâ vir müjdemüz âb-ı Furât u hâk-i Bağdâd 'a
 Fuzûlî rûhın ihyâ eyleyen İsâ-edâyuz biz
Ney-i nâleyle feryâd erğanûnın hem-nefes kılmış
Nesj m-i âha yiltenmiş nice ehl-i hevâyuz biz
Za İfuz lik muĥkem tutmağın Şahbâ gibi câmu
Kadeĥ düşmez elinden bir bölük ehl-i şafâyuz biz
 Bizi sen ey muĥâsib şanma defterdâr-ı emvâlüz
 Me'âli mâla virmez hâzin-i müşkil-ğuşâyuz biz
 Kader ger kadre irğürsün kazâ ger nâ-murâd itsün
 Muti-i mutlakuz bî-kayd u meslûbü recâyuz biz
 Süleymân makdemin teşrîfe gelmiş mûr-ı edâyuz
 Senâ-kârân-ı bezm-i Dâver ü Âşaf-şafâyuz biz

Ne Âli-himmetüz Âli misâl-i Kâbe-i ulyâ
Bu gün hıdmet-güzâr-ı âstân-ı Murtaẓâyuz biz

1.2. Model Şiirin Yazım Süreci ve Yazım Nedeni

Bahse konu şiir, Âli'nin Bağdat'a defterdar olarak atandığı ve görevine doğru yola çıktığı bir süreçte yazılmıştır ki bu da M. 1585 yılına tekabül etmektedir. Şiirin başlığı için kullanılan ibarelerin divan nüshalarına ve şiiri barındıran mecmualara göre farklılık arz etmesi, şiirin yazım sebeplerine ilişkin ipuçları verir. *Kasımî Mecmuası*'nda “Âli Efendi Bağdat'a defterdâr olup Mûsul'a geldükde bu gazeli diyüp Bağdat'a göndermişdür” (KM, yk. 176a) başlığı vardır ki şu değerlendirmeler yapılabilir: Mecmua derleyicisi bu tarihte Musul'dadır. Çünkü “gelme” eyleminden bahsetmiştir. Kendisinin bulunduğu mekâna Âli'nin geldiği bilgisini paylaşan Kasımî'nin, bu şiiri yazma ve gönderme sürecine şahit olduğu söylenebilir. Gazel Musul'da yazılmış olup Bağdat'a gönderilmiştir. Kasımî, Âli'nin Bağdat'a defterdar olarak atandığını bilmektedir. Âli, Bağdat'a Musul üzerinden yolculuk yapmaktadır.

Aksoyak'ın (2018, s. 746) oluşturduğu karşılaştırmalı divan metninde, bulunduğu nüshalara göre bu şiir için farklı başlıkların kullanıldığı görülmektedir. Aksoyak'ın D2 olarak tanıttığı nüshadaki başlık şu şekildedir: “*În gazel-i bi-naẓîr ki der-Bağdâd güfte bûd*”. Farsça bu başlıkta şiirin Bağdat'ta söylenildiği/yazıldığı vurgusu yapılmıştır. İlgili divan çalışmasının dipnotunda İS1 olarak belirtilen nüshada geçen başlık, Kasımî ile benzer bilgileri barındırmaktadır: “*Diyâr-ı Bağdâd a Defter Olduklarında Kendüler Gelmezden Evvel İş Bu Gazeli Şu arâBağdâd a Hediye İrsâl Eyledi.*” Bu bilgi Aksoyak (2005, s. 137; 2006, s. 61) tarafından, birçok yayında kullanılmıştır. Bu başlıktan aşağıdaki çıkarımlar yapılabilir: Müstensih, Bağdat'ta yaşamış olabilir. Çünkü şairin henüz Bağdat'a gelmeden bu şiiri gönderdiğinden bahsetmiştir. Bu başlıktaki bilgilere göre, müstensih Âli'nin Bağdat'a defterdar atandığından haberi vardır. Bu şiir, Bağdat dışından bir yerden gönderilmiştir. Ancak bu şehrin hangisi olduğundan bahsedilmemiştir. Şiir Bağdatlı şairlere hediye olarak gönderilmiştir. Âli, Bağdat defterdarlığı görevini aldıktan sonra henüz görev yerine ulaşmadan bu şiiri kaleme almıştır.

Bu şiir için kullanılan bir diğer başlık ise Ü1 nüshasına göre şöyledir: “*Der-Şıfat-ı Lâubâlî-i Hod Gûyed*”. Bu şiirdeki verilere göre: Şiir Âli'nin kendi özellikleri hakkında yazılmıştır. Şiir, şairin laubali sıfatlarını içermektedir. Laubaliliğin birkaç anlamı vardır. Özellikle tasavvufi bağlamda, kişinin zahiri kayıtlardan kurtulup tamamıyla kendini Hakk'ın takdirine bırakan, olan tüm şeylerde artık tamamıyla Allah'ın takdirini hisseden ve gören kişiye simge değerdir. Dünyevi heveslerden uzaklaşıp kendini bireysel manada iç huzura ve gelişime adayın kişi olarak da düşünülebilir. Rakip ve düşmanlarının plan ve desiselerine maruz kalan; ama buna rağmen dünyevi menfaatler karşısında eğilmeyen kişinin durumunu belirtir.

1.3. Gelibolulu Âli'nin Bağdat'a Defterdar Olarak Atanma Süreci

Gelibolulu Mustafa Âli, Bağdat'a defterdar olarak atanma sürecini, şöyle aktarmaktadır: *Sene erba'a ve tis'inde ki bu hakîr Bağdat hazînesine defterdâr olup vardum. Ashâb-ı nazmdan otuz mikdârî şâir kasâ'id ü târîh u gazel sunup her birine "âla ma huvel-me'mul ü'l-makdur, riâyet itdüm. Mezbûr Ahdi dahi anlardan idi ve ol cümleden ser-âmedi Monlâ Tarzî ve nev-heveslerden Rûhî bulunmuş idi* (İsen, 1994, s. 319). Bu bilgilere bakıldığında şu tespitler belirir: Âli, M. 1585 yılında Bağdat hazinesine defterdar olarak atanmıştır. Şiirden anlayan otuz civarında şair, ona kaside, gazel ve tarih manzumesi sunmuştur. Âli, bunlara cevap bağlamında şiirle cevap vermiş ve onlarla iletişimi güçlendirmiştir. Bu otuz şairden birisi Ahdi olup bunlardan önde gelenlerden biri Tarzî'dir. Âli, Bağdatlı Rûhî'yi nev-heves bir şair olarak tanımlamıştır. Gelibolulu Âli'nin verdiği bu bilgilere bakıldığında bu şairler, kendisine değer vermiş, birçoğu farklı nazım şekillerinde şiirler yazmış ve kendisine sunmuştur. Bu da onun önemli bir şair olduğuna olan inancını taşıdıklarını gösterir.

Âli, Bağdat'a defterdar olarak atanma sürecini, azledilişini ve Bağdat'ta geçici olarak görevde bulunuşuna dair bilgileri *Künhü'l-Ahbâr'ında* genişçe anlatır (Fleischer, 2021, s. 180-230). Âli'nin bölge ve yöre hakkındaki bilgisi, yerel dinamikler ve tecrübeleri gibi birçok konuda değerlendirmeleri söz konusudur. Görevlilerin sorumsuzluğu, kendi yaşadıkları, Bağdat'ta tasavvuf erbabı kişilerle olan iletişimi, Ehlibeytten kimselerle olan ilişkisi, Kerbelâ'daki vakfa yaptığı bağışlar, çektiği ekonomik zorluklar, Hacca gitme arzusu gibi birçok konu, Âli tarafından dile getirilmiştir. Bağdat ve çevresi ile dönemin sosyolojik ve politik eğilimleri hakkında bilgi veren Rûhî'nin, Âli'nin bahse konu şiirine nazire şiirler yazdığı anlaşılmaktadır. Ayrıca Âli'nin Bağdat'a defterdar olarak atanmasını mutlulukla karşılayan bir şiir (Ak, 2001, s. 226-227) yazdığı bilinmektedir.

1.4. Gelibolulu Âli'nin Aynı Kafiye Benzer/Nazire Şiiri

Nazire şiirler noktasında, yukarıda da belirtildiği üzere, çeşitli problem ya da çözümü bekleyen soru işaretleri her zaman için mümkündür. Bunların en başında bu şiirlerin hangisinin zemin şiir olduğu, hangisi veya hangilerinin daha sonra yazıldığı gelmektedir. İkinci bir problem de benzer şiirlerin; tesadüfen yazılmış olma ihtimalidir. Şiir meclisindeki benzer şiir yazma geleneği, ilk problemi çözmede bir nebze de olsa yardımcı olur. Ancak bunların bugün için tespiti zordur. Bu konuda bilgiyi veren mecmua derleyicisinin tasnifine uymak en doğru karar olarak yerini korur. Gelibolulu Âli'nin şiirinin kaynaklarda geçtiği kadarıyla zemin/model şiir olduğu söylenebilir. Ancak Hisâlî'nin Âli'ye ait olarak verdiği diğer bir beyit ve divanda da tamamı geçen şiirin varlığı, bu iki şiirden hangisinin model şiir olduğu konusunda soru işaretleri oluşturmaktadır. Hangisinin model şiir olduğu kesin olmasa bile Âli'nin bir benzerini yazdığı söylenebilir. Belki de Âli, birisini Bağdat'a

ulaşmadan göndermiştir. İkincisini ya göndermeyip divanında tutmuş, ya da şiir meclisinde, şairlerin yanında, hünerini göstererek oracıkta yeniden söylemiş/yazmıştır. Çalışmamızda, mecmualarda ve divan nüshalarında, model şiir olarak verilen metin yukarıda verilmiş, ardından Âli'nin ilkinde/kendisine nazire olabileceği düşünülen şiire aşağıda yer verilmiştir. Şiirin ilk beyti Hisâli'de de nazire şiirler arasında verilmiş olup (Kaya, 2003, s. 881) tamamı için Aksoyak'ın (2018, s. 745-746) kitap çalışmasından yararlanılmıştır.

Ciger kanına gözyaşına talmış âşinâyuz biz
Yolu bahreyne çıkmış merd-i sâhib-mâcerâyuz biz
Kıtâr olduk çekildük âstân-ı Şâh-ı mazlûma
Süleymân ~~ihyâ ü rûsâ~~ 'yuz biz
Bize dij bâ-yı Şâmî kendüdür kirpâs-ı Bağdâdî
' Abâdur şâlumuz âyî ne-i âl-i abâyuz biz
Hıdîv-i ehl-i sadruz kâr-fermâ-yı kader-kadrüz
Ne merd-i ser-keşüz ser-leşker-i fermân-revâyuz biz
Gurûr âyinesinde hiç görünmekden şafâmuz yok
Müberra'yuz riyâdan kalbi sâfi pârsâyuz biz
Ne hâke sâye şalsak müşg-i Nj pâl eylerüz anı
Ma ~~âfâkâr vesîtes~~ mayuz biz
Bilen serverlerün sâgar-şîfat ser-tâciyuz ~~İÂl~~
Bilinmez yirde ammâ cür ~~'a gâbiuzâk~~

2. Biz Etrafında Oluşan ben'ler: Nazire Yazan Şairler ve Şiirleri

Âli'nin yazmış olduğu biz redifli şiir(ler), birçok şairin duygularına tercüman olmuştur. Mektup formatında Bağdat'a gönderildiği düşünüldüğünde şair; henüz gelmeden hakkındaki bilgileri paylaşma gereği duymuştur. Bu şiire yazılan nazireler, Âli'nin anlaşıldığına ve sevildiğine bir işarettir. Şiirin, Âli henüz Bağdat'a gelmeden elden ele dolaşması ya da şiir meclisinde okunması mümkündür. Her iki durumda, önemli bir duygu terennümü ve ifadeyi, şikâyeti, savunuyu, kendini ispatlamayı içeren bu şiirin, kendi gibi düşünenlerce tetkik edildiği ve benzerlerinin yazıldığı anlaşılmaktadır. Şiirlerin niçin yazıldığıнын tespiti her şair için kendi zihninde saklıdır. Ancak örnek alınan model şiirin beğenildiği, benimsendiği ya da daha iyisinin yazılmasının hedeflendiği anlaşılmaktadır.

Hisâli'nin *Metâliü'n-Nezâir*'inde Âli'nin şiirlerinin ve bir kısmı Bağdatlı olarak anılan şairlerin matlalarını derlediği bir bölüm bulunmaktadır (Kaya, 2003, s. 881-882). Bu şiirlerin, şaire nazire şiir bağlamında sunuldukları düşünülebilir. Aksoyak (2005, 138; 2006, s. 62) da bu konuda hemfikirdir. Ayrıca *Metâliü'n-Nezâir*'de kafiyesinde “y” harfi bulunmayan, kalıbı ve redifi benzer dört nazire beyit bulunmaktadır ki bu şiirler, Dürrî, Misâli, Harirî ve Hisâli'ye aittir. Bu şiirlerin anlam dünyası, Âli'nin

zemin şiirine az da olsa benzer. Ancak incelemelerine bakıldığında, farklı bir mana içerdiği görülecektir. Zahiren hor görülen, gerçekte ise yüksek rütbede olan kimselerin kendilerini tanıttığı dizeler olduğu manadan çıkarılabilecektir. Bu ve öncesindeki şiirleri kaleme alan Bağdatlı şairlerin, dönem itibariyle Âlî'yle iletişimlerinin olduğu söylenebilir. Diğer şairlerin de Âlî'nin defterdar olduğu süreçte Bağdat'ta olma ihtimalleri ve aynı şiir meclisinde nazire şiir kaleme aldıkları söylenebilir. Fakat bu bilgi kesin ve net değildir. Şekil ve içerik bağlamında şiirlerin model şiirle olan ilişkisinin incelenmesi, şiirin yazım sebep ve amacının belirlenmesine katkı sağlayacaktır.⁹

Alayıkdan müberrâ sâlik-i râh-ı Hudâyuz biz
 Cihânun varına itmez nazar ehl-i fenâyuz biz (Aklî)¹⁰
 Riyâset tâcınun terkin uran ehl-i fenâyuz biz
 Gedâyuz sûretâ sultân-ı iklim-i gınâyuz biz (Ahdî)¹¹
 Yil esmez üstümüzden hâk-i bürc-i evliyâyuz biz
 Mukîm-i bâb-ı hâcet-bahş-ı şâh-ı Kerbelâyuz biz (Ruhî)¹²
 Ne şâh-ı dehre mensûbuz ne münim ne gedâyuz biz
 Egerçi ehl-i fakruz lîk meslûbu'r-recâyuz biz (Ruhî)
 Ne Hakan u ne Kayser hâk-i râh-ı Kerbelâyuz biz
 Bu dergâh-ı saâdet-bahşa bir kemter gedâyuz biz (Tarzî)¹³
 Ziya-bahş-ı zamîr-i pâk erbâb-ı safâyuz biz
 Bu sûret-hânedede âyine-i gîtî nümâyuz biz (Kelâmî)¹⁴
 Kuyûd-ı dehrden âzâde bir ehl-i fenâyuz biz
 Bekâ deşinde seyrân eyleyen merd-i Hudâyuz biz (Hürremî)¹⁵
 Hâs u hâşâkuz ammâ bahr-ı aşka âşinâyuz biz
 Leked-kûb u fenâyuz hâk-i pây-ı Mustafâyuz biz (Vâlihî)
 Tasavvur itme kendün gibi zâhid bî-nevâyuz biz
 Hakikat gülşeninde bülbül-i destân serâyuz biz (Feyzî)
 Adûdan bâkimüz yok sâlik-i râh-ı gazâyuz biz
 Aceb mi pür-dil olsak peyrev-i şîr-i Hudâyuz biz (Feyzî)
 Muhibb-i hânedân-ı Ahmed ü âl-i abâyuz biz
 Gubâr-ı ravza-i pür-nûr-ı şâh-ı Kerbelâyuz biz (Hisali)

⁹ Şairlerin hayatları hakkında geniş bilgi vermekten kaçınılmıştır. Aksoyak'ın (1999, 2005, 2006, 2018) ilgili çalışmalarında ve tezkirelerde (İsen 1994; Solmaz, 2005; İçli 2018) bu şairler hakkında geniş bilgiye ulaşılabilmektedir. Ayrıca şiirlerin metninin tamamı alınmamış, matlaları yazılmıştır. Şiirlerin diğer kaynaklardan tespit edilenleri dipnotta belirtilmiştir.

¹⁰ Şiirin tespit edilebilen bir beyti vardır.

¹¹ Ahdî'nin tespit edilebilen bu beyti için ayrıca bkz. Bedestani 2018: 158

¹² Ruhî'ye ait şiirlerin tamamı için Coşkun Ak tarafından hazırlanan eserin 611-612; 620, 631-632 sayfalarına bakılabilir.

¹³ Şiirin bilinen 14 beyti Kasımî Mecmuasının 54b yaprağındadır.

¹⁴ Kelâmî'nin şiirinin tespit edilen 10 beyti için bkz. Karlıtepe 2007, 299-300

¹⁵ Hürremî'nin şiirinin tespit edilen 10 beyti Kasımî Mecmuasının 54b-55a yaprağındadır.

Sadefveş ka'r-ı bahr-i aşka talmış âşinâyuz biz
Anunçün nazmda dür gibi sâf u pâk edâyuz biz (Hisali)
Bir avuç hâk-i kûy-ı mihnet ü derd ü belâyuz biz
Sürûrî gussa sûrî mâtem eyler kimyâyuz biz (Riyazî)
Alayıkdan mücerred bir gedâ-yı bî-nevâyuz biz
Feratgat küncinün gencine mâlik pâdişâyuz biz (Cinâni)

3. Nazire Şiirlerin Analizi

Nazire şiirlerde temel unsur, şekil ve/veya muhteva üzerinde yoğunlaşan benzerliklerdir. Bir esere ve hikâyeye yapılan nazirelerde, eğer şekilsel anlamda; kafiye ve rediflerinde hatta aruz kalıplarında benzerlik yoksa sadece muhteva üzerinde çözümlenmeye alınır. Bunun için var olan karşılaştırma ve metinlerarasılık esaslarıyla değerlendirmeler yapılabileceği gibi yeni ve farklı modeller geliştirilebilir. Simge, sembol, motif, hayal dünyası, toplumsal ve psikolojik unsurların benzerliği veya ayrışması gibi kavramsal analizlerin yapılması, olay örgüsünün benzeştiği ya da farklılaştığı hususlar, bölümlerde işlenen konular ve işlenme hususları bunlardan bazılarıdır.

3.1. Şekil Açısından Analiz

Nazire geleneğinde bir şiire yazılan nazirelerde temel benzerlikler şekilsel anlamda; kafiye, redif ve (aruz) vezin merkezlidir. Her durumda bu üç hususu barındırdığı düşünülen nazire şiirlerin farklı şekil özellikleri barındırması beklenmemektedir. Ancak, beyit sayıları gibi farklılıkların olması muhtemeldir. Şekil olarak özellikle seçilen kalıbın özellikleri, neden seçildiği gibi hususlar önemlidir. En önemlisi hem model şiir hem de nazireleri olan şiirin kafiye ve redifidir. İncelenen nazire şiirinin kalıbı “*Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün*”dür. Bir hezec bahri olan bu kalıp tüm tefileleri, yani durakları aynı açıklık ve kapalılığı barındırdığı için, benzerlik ve uyumu kendi içinde sağlamaktadır. Şiirin benzeri olan ve konu olarak da benzerlik gösteren başka şiirlerin varlığı mümkündür. Şiirlerin kalıpları ve uyakları farklı olduğu için nazire olarak değerlendirilmemesi gerektiği kanaati hâsıl olmuştur. Bu kafiyeeye uygun başka şairlerce kaleme alınan şiirlerin olması da muhtemeldir. İncelememiz, Âli'nin şiirleri, onun çevresinde yaşamış ve ona nazire yazdığı düşünülen/tespit edilen şairler eksenlidir.

Nazire şiirlerinin beyit sayılarının karşılaştırılmaları, tespit edilen divan nüshaları, mecmualardaki beyit sayıları olduğu için net ve kesin bir veri olarak elde edilmiş şekliyle sunulamazlar. Ancak beyitlerde işlenen konuların, hayallerin ve belirtilen durumların hangisinin işlenip işlenmediğine dair bilgi vermek için eksik ya da fazla beyitleri olduğu belirtilebilir. Eksik beyit(ler), şairin o duruma değinmediği anlamına gelmez, sadece söz konusu metinlerde bulunmadığı söylenebilir.

Redif, sanatçıların duruşlarını ve hayata bakışlarını bahse konu şiir eksenli yansıtan önemli kullanımlardan biridir. Sanatçının seçtiği kelime/kavram, hem kendisini hem de poetikasını yansıtanın yanı sıra, dönemin algılarını, yaşam standartlarını göstermektedir. Redif, kafiyeye birlikte, bir şiirin birimlerini kendisi etrafında toplayan merkez güçtür. Osmanlı şiirinde her beytin, ana kafiyeyle bağlanması bunun en temel göstergesidir. Her beyitte anlatılan farklı olguların temel kavramla ilişkilendirilmesi, merkez konu/temanın redif ile olan hayati bağı göstermektedir. Kasidelerdeki redif ve kafiye; anlam dünyasında kendini farklı boyutlarda açılmak üzere, gazellerdeki redif; farklı boyutlardaki açılımının tek temaya simge değer olduğunu göstermektedir.

Redif, beyitler arasındaki benzerlik ilişkisini sağlar; şiirdeki temel anlatımın farklı görünümleri; farklı görünümlerin de tek duygu ve hayal bağlamındaki benzerliklerini imler. Nazire şiirler vesilesiyle bir redifin farklı hayal dünyalarıyla yeni anlam örüntülerini oluşturduğu kuşku götürmez bir gerçekliktir. Bir terim/kavram olarak redif, şiirin temel/merkez taşı niteliğinde olup şiirin ana kurgusunu oluşturan en önemli unsurdur. Redif kelime veya kavram için, açar kelime ya da anahtar kelime ifadeleri kullanılabilir.¹⁶ Sanatçı bir şiirde, hayal ve düşünce dünyasını “açar” kelime üzerinde kurar. Kelime kadrosunu merkez duyguya bağlayıcılık görevi gören redif; hem söz bağlamında ahenk hem de ses noktasında akustik imgelemi oluşturu güçtür. Şiirdeki açar kelime olarak nitelediğimiz redif, şiirin tümünün anlam dünyasını gösteren bir imge durumundadır. Son tahlilde redif; şiirin anlam ve hayal dünyasını açmaya ve açıklamaya yarayan en önemli unsur olarak nitelendirilebilir.

Aynı redifin kullanımı, ortak duygu ve düşüncelerin tespitinde ve yorumlanmasında hayati bir durum arz eder. Kullanılan redif, başlı başına şiirin niçin kaleme alındığını imleyebilir. Model şiirin redifinin kullanılması/seçilmesi ayrı bir hususa kapı aralar. Hem yeni şiirin anlam dünyasının oluşumu hem de model şiirin anlam dünyasının bir anlamda onaylandığının göstergesi olan bu durum, şairin yaşadığı dünyaya karşı duruşunu da imler. Yapılan bu seçim, kişinin psikolojik duygu ve hayal dünyasını, sosyolojik düşünce ve yaşam koşulları ile politik görüşlerini gösterebilmektedir. Konuya ben ve öteki bağlamında bakılacak olursa nazire şiirlerdeki redif benzerliğinin öncelikle öteki olarak nitelendirilen şairin sahiplenilmesi ve onunla ortak bağların kurulması anlamına gelmektedir ki bu da Gasset’in bahsettiği yaşamsal akla uygundur. Şiirdeki muhtevanın durumuna göre, ötekinin redif yani birlik etrafında sağladığı bir oluşumdan bahsetmek mümkündür. Çünkü aynı redif bir şiirin merkezi konumundayken, başka şiirlerin merkezi gücü konumuna gelmektedir. Böylece “öteki” olanın kişilik oluşumuna etkisi gibi, “öteki” şiir, hem

¹⁶ Redifin bir şiirdeki muhtevayı belirleme özelliğinden dolayı redif için tarafımızdan “açar kelime” terimi önerilmektedir. Bir diğer deyişle, redif; açar kelime görevi görmektedir. Şekil özellikleri noktasında redif; edebiyatımızda kavramlaşmış bir terim olup herkesçe benimsenmiştir.

benlik hem de poetik noktasında önce bir şair, ardından şairler grubunu gündeme getirir ki ortak sanat anlayışına kapı aralar.

Konu ve muhtevayı belirten bu hususun; incelemeye esas şiirin şekillendiği kafiye anlam dünyasına kısaca bakmakta yarar vardır. Şiirin açar kelimesi biz olmakla birlikte, ek olarak “yuz” isim cümlesinin ek fiili görmezden gelinemez. “uz=ız”, biz öznesini taşıyan isim soylu kelimenin ek fiili bağlamında, birinci çokluk geniş zamanı belirtir ve geldiği kelimeyi yüklem yapar. Yüklem; bir görev ve iş bağlamıyla birlikte, bir hususun birisinde bulunması, o şeyin onunla var olmasıdır. Bir diğer deyişle, “ız=uz biz” geldiği her dizeye, biz unsurunun bir sıfatını ve özelliğini verecektir. Bu sıfatlar ya değişmez bir karakteristik unsur ya da kazanılmış ve özdeşleşmiş bir durumdur. Meslekler ve statü başta olmak üzere, genetik, karakteristik, bedensel, fiziksel, biyolojik, psikolojik, tarihi ve edebi birçok unsurun biz’de toplanmış halini gösterebilir. Tüm yükleme işlemi, biz üzerinde gerçekleşir. Biz, çokluk ifade olarak, ben teklik unsurunun grup ve kliği, topluluk ve bir araya gelmişliğini gösterir. Ben etrafındaki benzerliklerin oluşturduğu unsur, benzerliği ve birlikteliği imler. Biz, “oluşturan” ve/veya “oluşturulmuş” değerler sistemi içindeki varlıktır. İster etken, ister edilgen olsun biz, karşı tarafın hayal ve düşünce dünyasını yansıtır. Bu kişilerin bilinçli ve istekli bir biz olma durumu olabileceği kadar, başkaları tarafından nesne konumuna getirilmiş tüm kişilerin olması muhtemeldir. Bu durumda biz öteki karşısında konumlanmıştır.

3.2. İçerik Analizi: Karşı Unsur Öteki ve Biz Etrafında Birleşen Ben

Çalışmamız, tespit ve yorum düzleminde olup ben/biz ile karşısında duran öteki unsurunun şair(ler) tarafından yapılan değerlendirmelerinin incelemesidir. Âli'nin şiirindeki biz ve ötekinin diğer şairlerce nasıl değerlendirildiği ve bu hususların Âli'nin şiirleriyle olan benzerliklerini ihtiva eden çalışmamız, şiirlerin benzer yönlerinin tespiti ve şairlerin bu şiir etrafında kümelenmelerinin nedenlerini ve amaçlarını, ben ve öteki düzlemindeki değerler sisteminin görünür bir şekilde çözümlenmesidir. Bu incelemeyle daha sonra yapılacak ben ve öteki çalışmaları ile nazire şiirlerin analizlerine bir katkı sunulması hedeflenmektedir.

Belirtildiği ve bilindiği üzere, “biz olma durumu” kendini, başkalarından ayrı, farklı olmaya ve görmeye, düşünmeye, planlamaya, başkalarına benzememeye, onlardan uzak durmaya simge değerdir. Diğerlerinden soyutlanmayı ifade eden biz/ben; aynı şekilde başkaları tarafından öteki olarak nitelenmişliğin göstergesi olabilir. Şiirlerdeki biz, ben'in tezahürü olduğu için, açıklamalarımızda, kimi zaman ben kullanımına yer verilmiştir. Şairin kendini belirtmesi kadar değerlerini, içinde bulunduğu veya ait olduğu biz'in ferdi olarak hareket ettiği görülür. Bu bağlamda şairler, kendi kliğinin ve değerlerinin sözcüsü olabilmektedir. Ayrıca kendi(ler)ini başkalarının bildiğinden

farklı, yanlış algıların düzeltilmesi bağlamında sunmaya çalıştığı, belki de savundukları görülmektedir.

Bir şair, duygularını aktarırken esasında, toplumsal bir meseleye veya kanayan bir yaraya temas edebilmektedir. Bireysel manada çekilen acıların varlığından bahsedilmesi ihtimal dairesindedir. Şairin fikir adamı ya da devlet adamı kimliğiyle yazdığı şiirlerin, kendi mesleğine ve tespitlerine dair izler taşıması mümkündür. Bir olguyu belirleme, olayı anlatma, yol gösterme, ispatlama, eleştiri vb. konuları içeren şiirlerin başkaları tarafından benzerinin yazılması, aynı konulara temas etme gerekliliğinin bir yansımasıdır. Çoğu zaman aynı konuyu dile getirmek için bir fırsat bekleyen şair, bu hamleyi gördükten sonra gerekli adımı atabilir. Nazire şiirin doğasında olan, aynısını ya da daha üstününü kaleme alma dürtüsü aynı konunun şairin üslubuyla benzeşim merkezli bir çabadır. Nazire şiirlerde bir ben olarak şairin duyguları, ister istemez biz eksenine kayar. Çünkü aynı duygu/şiir etrafında birleşmiş en az iki kişilik çokluk oluşmuştur. Bu bağlamda nazireciliği, bir şiir/konu etrafında birleşen en az iki ben'den oluşan ben topluluğunun oluşumu olarak nitelemek mümkündür.

Edebiyat tarihimizde nazire şiirler bağlamında birçok metinden bahsedilebilir. Ancak bunlar arasında biz bağlamında, kendini bir ben grubuna dâhil eden şiirlerin önemli bir yeri vardır ya da bizim tespitimiz ve düşüncemiz bu yöndedir. Çalışmamızda değinildiği üzere, biz redifli şiirler; aslında bir ben'in, kendini çokluk ifade bağlamında değerlendirmesidir. Bir nezaket ve alçakgönüllülük olan bu kullanımın "ben" versiyonları söz konusu olabilir. Bu türden kullanımlar, kendi içinde bir ben ve karşı değeri olan ötekinin varlığını belirtir. Şairin değerlerini, duygu, düşünce, hedef, hayal, doğru, amaç, ülkülerinde, sahip çıktıklarını, savduklarını onun ben'inde; karşı tarafta olan değerlendirmelerini öteki kapsamında değerlendirmek mümkündür.

Rakiplerin kişi temelli hedef tahtasına oturtulması kadar, kavram ve sembol düzeyinde karşı olunan değerler dizgesi öteki olabilir. Şairler, kimi zaman olay ve olguları metaforik, kimi zaman simge değer düzleminde en nihayetinde kavram seviyesinde değerlendirmelerini ben ve öteki olarak açıklayabilmektedir. Bu ben nefis, ene veya ego bağlamındaki bilinç sisteminin yansıması olabileceği gibi, kişilik ve karaktere dönüşmüş bireyi de temsil edebilmektedir. Bir diğer ifadeyle psikanalitik düzlemdeki ben veya kişilik olarak düşünülebilir. Ancak hem incelemeye esas şiirlerde hem de geleneğin diğer şiirlerinden anlaşıldığı kadarıyla şairin "enaniyet" "ego" ben ile tanıttığı "nefs", her zaman için öteki seviyesinde değerlendirilmiştir.¹⁷

¹⁷ Divan şiirinde nefis ve kullanımı için bkz. İlyas Kayaokay (2017), Klâsik Türk şiirinde Nefs, H Yayınları

Biz/Ben şairin kendi hayal ve yaşam dünyasında oluşturduğu kendince olumlayıcı değerler sisteminin adıdır. Bunun aksi ise olumsuzlanan davranış, duygu, hayal ve dünyası vardır. Biz redifinin tercih edilmesi, şiirin muhtevasının incelemesinde görüleceği üzere, şairin hedeflediği değerleri temsil eder. Kendisini biz olarak nitelerken ideal ve olumlu unsur(lar)dan ve bu unsuru oluşturan hayal ve düşünce gücünden bahsetmektedir. Bu güç, vurgulamak istenen konunun merkezidir. Sanatçı, şahsını bu tema etrafında birleşen düşünce dünyasının ferdi olarak görmektedir. Bu durumda, biz karşısında bir öteki unsurunun belirmesi kaçınılmazdır. Öteki(ler), diğer(ler)i, başkaları, gayrıları, rakipler bağlamındaki bu karşı unsur ve değer, ben'in karşısında bulunan değerler sistemini yansıtmaktadır. Şiirlerde, biz etrafında şekillenen iki rakip düşüncenin etrafında değerler dizgesi oluşabilir. Sanatçının kendi ruhunu ve dünyasını yansıttığı güç için hedef, ülkü ve tematik değerler bulunurken biz redifinin karşısında rakip ve karşı güçleri, kendisini engelleyen güçler belirir. Şunu belirtmekte yarar vardır ki her şiirin ben ve öteki ekseninde değerlendirilmesi mümkündür. İncelememiz, mevcut algının/kültürün içinde dışlanmış olan bir şair(ler) etrafında oluşan ötekiler topluluğunun oluşturduğu biz ve karşısında yine bu şairlerin algısınca kendilerini farklı bilen ve farklılaştıran ötekilerin varlık seviyelerini tespit etmeye çalışmaktadır. Çalışmamızda beliren anlam örüntüsünde, şairin olumlu olarak belirlediği ve kendini konumlandığı ben ile benimsemediği, bir yönüyle karşı çıkıp eleştirdiği öteki çerçevesinde değerlendirmelerini içerdiği görülmektedir.

Şiirlerde oluşturulan ben ve öteki aykırılığı, edebî eserlerde görülen, çatışma, entrika, gerilimin oluşması gibidir. Bir roman veya hikâyenin vaka parçalarındaki karşıtlık ve tartışma, kurgudaki çatışma ve oluşturulan entrikanın/gerilimin varlığı şiir dünyasında ben ve ötekinin anlaşılmasında yardımcı parametrik unsurlardır. Birbirine benzeyen bu unsurlar, şiirin yorumlanmasına önemli katkılar sunabilecektir. Nazire olsun ya da olmasın, kafiyesi biz veya ben olsun olmasın, tüm şiirlerde görülebilen ben ve öteki gerilimi, yukarıdaki parametreler ekseninde incelenebilir. Bir şiirde oluşturulan cephelerde, şairin ben ve öteki izdüşümlerini görmek mümkündür. Ben ve öteki; şairlik, sanatçı kimlik, insanlık, görev-meslek, psikolojik ve sosyolojik kimlik, ekonomi ve siyasi statü, bireysel tercihler, vicdani ve dini temayüller gibi hususlar noktasında değerlendirilebilir.

Âli'nin ve diğer şairlerin biz derken ötekilere karşı oluşturduğu bir güçten ve gruptan bahsettiğini söylemek bir yanılığın beraberinde getirebilir. Çünkü şiirdeki tüm anlam dünyası, ben etrafında şekillenebilme gücündedir. Bir diğer deyişle biz çıkarıldığında ben; ek eylemi yüklenen isme gelen “iz” çıkarıldığında “a/ım” eyleminin anlamını yüklenmeye devam etmektedir. Esasen Divan şiirinde, şairlerin nezaketten dolayı; ben yerine biz'i tercih ettiği söylenebilir. Birçok etkenin varlığıyla birlikte, kendi nefisini ön plana çıkarmamak adına böyle bir söylemin benimsenmesi bir tercihtir. Şairin belirtmek istediği, kendisi ve kendisi gibi düşünenler olabilir. Bir anlamda

şiiirin, kendisi gibi düşünönlere de tercüman olduğu ima edilmektedir. Şiiirdeki biz, esas itibariyle ben'in yansımasıdır. Bu ben, ötekiler tarafından rakip görölmüş bir ben'in yansıması da olabilir. Her ben kendi farkına varıp biz olma şuurunu yaşayabileceği gibi, ötekinin dışladığı tüm unsurlar pasif olarak biz'i oluşturmuş da olabilir. Bir diğer deyişle, şairler Âli gibi süreç içerisinde öteki konumuna getirilmiş olup bu şiiir vasıtasıyla ister bilinçli ister bilinçsiz, biz olma şuuruyla nazire şiiirleri yazmış olabilirler.

Âli'nin model şiiirine yazılan nazirelere bakıldığında, biz algısındaki açıklamalara eş değer olarak sunulduğu görölmektedir. Şairler, bizliği, ötekilerden ayrı olma, farklılıklar taşıma, ötekilerin karşısında olma halini ifade etmektedir. Bu duruş, karşı taraftaki gücün temsil alanında olmamamın bir yansımasıdır. Biz dışındakilerin davranışlarını onaylamadıkları, bu konuda onlardan farklı düşünönceye sahip olduklarının bir mesajıdır. Başkaları tarafından dışlanmış bu ben-biz, kendini ifade etmek için, bir fırsat bulmuştur. Nazire şiiirleri bu bağlamda değerlendirmeye imkân tanıyan bu algı; ister aktif ister pasif olsun, biz'in kendini ifadesiyle farklı bir işlev kazanır. Nazire şiiirlerin yazılmasının sebeplerinden birisi de dışlanmış bir ben'i sahiplenme ve haklılığını duyurma güdüsünün yansıması olabilir. Gelibolulu Âli'nin şiiirinin görevden alınması sonrası yazılma ihtimaline binaen, bahse konu şairlerin nazirelerinde bu ben'i sahiplenmesi imkân dâhilindedir. Bu durumda, kendileri gibi düşünöen ve dünyaya aynı pencereden bakan kişilerin benin dışa yansıması olan biz redifli şiiirin aynısını yazmaları, bir toplanma ve birlikte hareket etme ve destek olmanın farklı bir tezahürü olabilir. Hatta bu durum, bir tepkinin göröntüsü olup ötekilere karşı savunu haline dönüşmüş olabilir. Bu şiiire ve şaire, toplu olarak bir mecliste sahip çıkılması, belki de ötekilere bir meydan okumadır. Bu durumda, bu şiiirlerin yazımı, dönemin ötekilerine karşı takınılan cesur bir tavrın sergilenmesi olarak değerlendirilebilir. Küçük bir ihtimal de olsa bu şiiirler, birilerine bir mesaj ve ileti (veya mektup) olarak da sunulmuş olabilir. Net bir şekilde görölmektedir ki özelde Bağdatlı şairler, Âli'nin bu şiiiri etrafında birlik olmanın, kendi hakikatlerini dile getirmenin bir gösterisinde bulunmuşlardır.

Metinlerdeki ben etrafında oluşın hakikatlerle, ötekinin hakikat dışı algılarının açıklandığı görölmektedir. Çalışmamızda bu algıların ve değerlendirmelerin kavram, simge, sembol, benzetme, istiare, kişiler düzeyini bir tabloda belirtmek yerinde olacaktır. Bu tabloda karşı hedefleri temsil eden öteki ve şairin kişiliğini, hedeflerini ve amaçlarını yansıtan ben başlıkları sütun halinde sunulmuştur. Her bir unsurun altındaki satırlarda, kendi hedefleri, amaçları, ülküleri, algıları, dünya bakışları, hayalleri, duyguları ve yaşam stilleri yer almaktadır. Doğal olarak, ben karşısında olan ötekinin özelliklerinin ben'in zıttı olduğu söylenebilir. Ancak, ben'e ait olumlu özellikler, ötekine ait olumsuzluklar bağlamında yorumlanmayı gerektirmez. Önemli olan karşıtlığa sebebiyet veren unsurların tespit edilmesidir. Bir anlamda çatışmayı gerektiren zıt sembol ve kavramlar üzerinde durulması daha önceliklidir. Kişinin

kendine ait özelliklerinden beğenmedikleri, yakındıklarının da onun için öteki olduğu unutulmamalıdır. Ayrıca yapılacak olan kavramsal ve simgesel değerlendirmelerde nicelik bağlamında eşit seviyede bir sayının/kavramın ve sembolün olması gerekmektedir.

Çalışmamızdan önce, özellikle sembol, kişi ve kavram düzleminde olay ağırlıklı metinlerin aksiyonunun tespiti için yapılan çeşitli akademik çalışmalar vardır. Korkmaz, (2002) bu çalışmaları değerlendirmelerinin sonucunda incelememizde kullandığımızı benzer bir tablo oluşturmuştur ki burada ülkü değer ve karşı değer olarak iki sütun halinde kişi, kavram ve sembol satırları bulunmaktadır. Korkmaz'ın KORA şeması olarak nitelediği bu tablo ilham kaynağımız olmuştur. Şiirlerde bu karşıtlık durumunu belirlemek için şu an için tarafımızdan ben ve öteki sütunları uygulanmıştır. Şiirde kişiler düzlemi, metaforik bir kullanıma evrildiği için, kişilerin birer kavram ve sembol olarak görünürlüğü mümkündür. Ancak, şairin ben başlığının altında bulunması ve karşı çıktığı kişinin kimliği belli ise öteki başlığının altında bir kişi satırı açılması pekâlâ mümkündür. Şiirde olay ağırlıklı, hikâye bağlamında kişilerin aksiyonu söz konusu ise bu başlık kesinlikle açılmalıdır. Ancak böyle bir durum yoksa sadece ben olarak şairin adının verilmesi yeterli olacaktır. Eğer ötekinin kimliği, aksiyon bağlamında olayın içinde beliriyorsa onun adının da eklenebileceği bir satır olmalıdır. Şiirde kavramların ya da sembollerin dramatik aksiyondaki gibi işlevinin yanında şairin onları benzetme ilişkisi üzerinden sunmasından dolayı tarafımızdan şimdilik ayrı satırlar verilmemiştir. İlerleyen süreçte bu ve benzeri çalışmalara ayrı satırlar eklenme suretiyle tablo güncellenebilir. Ancak şunu belirtmekte yarar vardır ki şiir dili, kendi içinde her ne kadar kavramları ve kişileri barındırsa da simgesel ve metaforik anlatımların yeri başkadır. Şiirde bir nevi bir simge ve sembol dili oluşturulur. Bundan dolayı da tabloda simgesel düzlemde kişi ve kavramların da benzetme yönüne binaen sembollerin ve simgelerin ağırlıklı görülmesi olağandır. Hatta yukarıda da belirtildiği üzere, kişiler bile simge haline gelir.

İncelememizde, tüm şiirlerin analizlerinin yapılması, bir anlamda her şiirin şerh edilmesi ve yorumlanması anlamına gelmektedir. Bu da incelemenin sınırlarını aşmaktadır. Ancak mümkün mertebe her şiirin içeriğine ve nazire şiirlerle olan benzerliğine temas edilmiştir. Çalışmamız, ortak temalar bağlamında ben ve ötekinin izlerini tespit olduğu için şiirlerdeki ortak sembollerin ve kavramların verilmesi yoluna gidilmiştir. Her bir sembol ve kavramın şiirlerdeki görünümüne değinilmiş olup ana temaların toplu analizlerine yer verilmiştir. Aşağıda, şiirlerin genel izlekleri ve ortak konularını simgesel düzeyde özetleyen/içeren tablo bulunmaktadır.

Tablo 1: Ben ve Öteki Tablosu

Ben/biz	Öteki
Ehlibeyt, Irak (Bağdat-Kerbela), gezginlik/yolculuk, inleme, acı, ıstırap, hakikat adamı, problemler çözen, ehl-i safa, harabati, melamî, katar, kirpas, şal, aba, yün kumaş. Kâbe, ney, Hallac-ı Mansur, bülbül, rint, abdal, bikayd, iksir, kimya, Hz. Süleyman, karınca, hüthüt, fuzuli, Hz. İsa, rıza, geda, dilenci (gariban ve fakir), kalp ve gönül, şarap ve kadehi, ayna, karalar giymek, sabır, şükür, kanaat.	Şam, enaniyet, nefis, diba, rica, rütbe, makam, mevki, karga, çaylak, şâh, dış şekle/görünüşe itibar, güç ve iktidar, muhasip-ekonomik güç, minnet, zahit, sûfi, akbaba, muktedir, kayser, hakan, bakır, gösteriş, böbürlenme, masiva, alayık,

Şiirlerde Ehlibeyt sevgisi, Ehlibeytin çektiği acılar, Kerbela ve Bağdat şehirlerinin işlendiği görülür. Ayrıca bu şehirlerle bağlantısı olan kişilerden olan Hallac-ı Mansur ve Fuzülî'nin adları simge değer olarak şiirlerde vardır. Divan şiirinde çokça işlenen şarap, kadeh, ayna gibi hususlar, özelde Ehlibeyti açıklamak ve bireysel olarak saf ve temizliği belirtmek için kullanılmıştır. Yine Süleyman ve karınca, simgesel olarak çalışkanlık ile bağlılık temalarıyla verilmiştir. Hz. İsa, kelimelere can verme bağlamında metaforik bir anlatımla sunulmuştur. Çekilen acılar ve sıkıntılar, karalar giymek, matem tutmak gibi kullanımlar, ney benzetmesi ile verilmiştir. Şiirlerde sabır, şükür, rıza kavramları, mala mevkie ve makama tamah etmeme ibareleriyle birlikte sunulmuştur. Kanaat, fakirlik, dilencilik ve geda kelimeleri, elindeki ile yetinme, görev istememe ve görevden alınsa bundan memnuniyet duyan kişilerin ortak özellikleri olarak görülür. Bülbül, hem sesi hem ağıt yakması yönüyle şairlerin ortak ben'ini haykıran simge değerdir. Şiirlerde ortaya çıkan öteki tanımlamalarında Bağdat karşıtlığında Şam mekânsal olarak önemli bir simge değerdir. Şam kumaşının makam ve mevkie olan teşbihi, karşı değer olarak sunulan ötekine ait önemli bir ayrıntıdır. Karga, bülbül ve hüthüt, ötekini belirtmede kullanılan sembollerdendir. Dini bağlamda zahit ve sufi birer teşbih unsuru olarak hakikatin ve gönül ehli olmanın karşısında duran anlamlarıyla sunulmuştur. Şiirlerde ötekinin en önemli özelliği olarak verilen dünya malına temayül, akbaba simgesiyle verilmiştir. Aynı şekilde karga ve çaylak kuşları, ötekilerin dünya malına ve menfaat arayışına simge değer olarak görülür. Şah, sultan, Kayser gibi yöneticilere verilen isimler, sembolik düzlemde öteki için kullanılmış olup, bu kişilerden uzak olmak gerektiği üzerinde durulmuştur. Muhasip kavramı, ekonomik sultayı sembolize eden ötekinin açıklanması için kullanılan anahtar kelimelerden biridir. Bunun karşılığında biz'in temsil ettiği değer ise, her işi parasal düşünmemek ve insanları her yönüyle tanımak hatta halkın ve devletin müşkül hale gelen işlerini çözmektir. Şiirlerde görülen kimseye bağlı olmama ve türevleri kullanımlar, hayatını özgürce yaşayan bireylerin bir dışavurumudur. Şiirlerin tümünün incelenmesi ve tabloda da beliren kavram ve

sembollerin değerlendirilmesi sonucu, ben ve ötekinin görüntüleri ortaya çıkarılmıştır. Bu bağlamda kısa tarifler yapılırsa aşağıdaki izleklerin varlığından bahsedilebilir.

3.2.1. Ehlibeyt Sevdalısı Biz

Şiirlerin genelinde Ehlibeytten biri olmanın vermiş olduğu kıymet ve değer üzerinde durulmuştur. Bir ben olan şair(ler), Ehlibeytten veya onları seven birisi olmakla biz suurunu belirtmişlerdir. Kavramlar ve benzetmeler bağlamında Ehlibeyti sevenlerin övüldüğü şiirlerde, kendilerini hem savunucu hem de sevenler olarak niteleyen şairler, Ehlibeytten olmanın avantajını, saygınlığını ve onların benimsediği hayat tarzını yaşamayı hedeflemektedir. Ehlibeytin çektiği acılar, dönemin yönetimlerine karşı olan tutumları bağlamında ise nazire yazan şairlerin nerede durdukları tam net değildir. Ehlibeyt sevgisi bir yana, bu durumu bir başkaldırı olarak nitelemek, ifadelerine göre neredeyse imkânsızdır. Fakat Ehlibeyt sevgisini taşıdıkları için dışlanmalarına, öteki konumuna getirilmelerine dair atıflar vardır. Şiirlerdeki ifadelerin, bir kutuplaştırma amaçlı olduğunu söylemek güçtür. Fakat dışlanan Âli'nin bir vecihle Bağdat'ta Ehlibeytin (belki de Şiilerin) yanında olduğunun ya da olmak istediğinin izleri görülür. Görevinden azledilen bir kişinin Bağdat'ta kendine yeni bir çevre arayışı bunu tetiklemiş olabilir. Ancak şiirin tamamı ve Âli'nin Ehlibeyt konulu diğer şiirlerinin çokluğu, zaten sevdiği ve gönül verdiği bir yapılanmanın içinde olmak ya da bu düşünceleri benimsemiş bir tavırla kendini ifade etmesi daha makul bir çıkarımdır. Ehlibeyt sevgisinin Bağdat ve Irak'la özdeşleşmiş bir şekilde sunulması, Âli'nin Bağdat macerası ve Irak çevresine olan sadakat ve sevgisini göstermektedir. Nihayetinde onun diğer eserlerinden yapılan çıkarımlar sonucu buna benzer ifadelerine ulaşıldığı Fleischer (2021, s. 185-197) tarafından dile getirilmektedir. Ehlibeyt bağlamında kullanılan kavramlara bakıldığında, Hz. Âli, Hz. Hüseyin, Hz. Fatıma, Kerbela, Irak coğrafyası, Ehlibeyt, al-i aba, katar olmak ibareleri göze çarpmaktadır.

Nazire şiirlerde, Âli'nin şiirinde olduğu gibi Ehlibeyt ile ilgili değerlendirmelere neredeyse aynı kelimelere rastlanmakta ve aynı bağlamda aynı muhtevaya ulaşabilmektedir. Âli gibi Rûhî de Ehlibeytin yanında, biz olmaktan gurur duyan bir yapıda olduğunu ilerleyen dizelerde açıkça beyan etmektedir. Yine Ehlibeytin başta Hz. Hüseyin'in şehadeti olmak üzere başına gelenler noktasında duruşunu ve safını belirtir. Şair Tarzî, Hz. Fatıma'nın adıyla Hz. Hüseyin'in Kerbela'da şehit edilmesine atıfta bulunarak devam eden bir taziyelerinin olduğu, bundan dolayı da halen karalar giyildiğini ifade eder. Şiirlerde Ehlibeyt ile ilgili yapılan değerlendirmelerde Ehlibeyt yolunun toprağı, Hz. Peygamberin yolunun yolcuları, Ehlibeyt kapısının eşiğı gibi ibarelerin varlığı görülür. Ayna, bir tür yansıtma aracıdır. Şiirlerde aynanın farklı değişmeceli anlatımları özellikle tasavvufi bağlamda farklı duygulara tercüman olan

bir simge değer olarak yerini alır. Ayna, şiirlerde simgesel olarak Ehlibeytin davasının savunusu ve özelliklerini belirtme bağlamında sunulmuştur. Şairler, samimi duygularını, kirden ve pastan, lekeden beri olduklarını belirtmek için aynayı Ehlibeyt yönüyle değerlendirmişlerdir. Şairlerin ayna istiaresi ile Ehlibeyt savunusu yapması, Ehlibeytin başına gelen olayların aslını ve hakikatini bildiğinin ve bunları yansıtmayı bir görev addettiklerinin bir diğer ifadesidir. Ehlibeytin güzel yüzleri ve çehrelerine bir ayna olduğunu belirttiği dizelerde şairler kendilerini, onların durumlarını ve felsefelerini yansıtan bir araç olarak tasvir etmektedir. Böylece kendi zenginliklerini ve değerini belirtmek istemektedir(ler). Bir diğer deyişle, dış görünüş itibarıyla fakir bir derviş gibi görünseler de gezilen ya da mukimi diyarlarda Ehlibeytin yüzü ve onların savunucusu rolündedirler. Ehli beyte ayna olmak, Kerbela hadisesi sonrası oluşan züht hareketi ve ehli beytin savunusunun simge değeri olabilir.

3.2.2. İlahi Aşk ve Tasavvuf Kültürü Bağlamında Biz

Şiirlerde, ilahi aşk konusu ile tasavvufa ait kavramların ve bunları sağlayan anlam örüntülerinin sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Âli'nin Bağdat'a gelişi, burada işsiz kalışı ve tasavvuf ile tarikat erbabı olan kişilerle olan münasebeti şiirin konusunun şekillenmesinde önemli rol oynar. Hatta Âli, Ehlibeyt yararına iş yapan tasavvufi oluşumlara maddi destekte bulunur. Kelamî'nin bir tarikat şeyhi olması ve şiirlerinde bu bağlamda ifadelerinin oluşu bunu destekler mahiyettedir. Şiirlerin çoğunda ortaya çıkan, kimseye minnet etmemek, dini sultasına almış zahitlere karşı durma, gönül ve kalp temizliği gibi konular bu bağlamda değerlendirilebilir. Ayrıca tasavvuf ehli olan Hallac-ı Mansur ve livası sembolizmi, şiirlerdeki bu temayı kapsayıcı bir kullanımdır. Yine "kabe kavseyn", ilahi aşk yolcusunun olgunlaşması bağlamındaki tabirlerden biridir. Şiirdeki "*kavs-i müntehâ*" son yay anlamının yanında, yükselme/miraç olayı olarak bilinen sürece, Hz. Peygamber'in sidretü'l-müntehâya ulaşması ve "kabe-kavseyn"¹⁸ makamına erişmesine atıfların yapıldığı aşikârdır. İki yay arası kadar Allah'a yakın olma anlamını içeren bir kullanımdır. Bu durum Âli'nin ve diğer şairlerin ilim ve irfan noktasında erişilen hususları belirtmesinin yansımalarıdır. Ayrıca dünyevi hırslardan ve makam mevkie tamah etmemek bu kişilerin ortak özelliği olarak görülmektedir. Yine fakr, sabr, şükür, rıza, geda gibi kullanımların tasavvuf erbabınca kullanılan ve ilahi aşka ulaşmayı hedefleyen kişilerin ortak simgesel değerleri olduğu söylenebilir. Şiirlerde ortak temada görülen, fakirliğin sembolü olan kaba kumaş giyme, Ehlibeyti ve bitmeyen acıyı temsil eden siyah renk elbiselerin giyilmesi, bir dilenci gibi sürekli muhtaçmış gibi görünüm ile karşımıza çıkan biz unsuru, ötekiler tarafından dışlayıcı, kötü, olumsuz ve küçük görmenin bir

¹⁸ Bu konuda birçok eser kaleme alınmış olup hepsinin ilham kaynağı Kuran-ı Kerimdeki Necm (53.) suresinin 9. ayetidir. Bu konuda geniş bilgi için ilgili (Miraç olayını) anlatan çalışmalara bakılabilir. Bkz. <https://islamansiklopedisi.org.tr/mirac> ; Salih Sabri Yavuz (2020), "Miraç", TDVİA, C.30, s. 132-135, Ankara: TDV Yayınları.

tezahürüdür. Aksine bu kişiler, bu ötekileştirmeden gurur duymakta, kendilerini olumsuz bir şekilde sunanlara karşı bir duruşu ve kimliği sergilemek için bir fırsat olarak şiirde, bu hususları övücü mahiyette açıklamalarda bulunmuşlardır. Şiirlerdeki meyhane, içki vb. kullanımlarda tasavvufi anlam örüntülerini görmek mümkündür. Tasavvuf ehli ve ilahi aşk yolcusunun en önemli özelliği “masiva”dan uzaklaşmaktır. Kesret/çokluk ve sonradan olma dünyadan, Allah'tan uzaklaştıran her tür nesneden (alayıktan) ayrı olmanın (feragat etmenin) simge değeri olan bu kullanım, tüm şiirlerin ortak teması olarak görünmektedir.

3.2.3. Şam Kumaşı Giyen Ötekilere Karşı Bağdat Kirpası Giyenler

Üst kademelerdeki görevlileri, dini sultasına alan çeşitli meslek kuruluşları, baskıcı ekonomik güçleri, karmaşık ve geçici işlerin peşinden koşanları, makam ve mevki için her şeyi yapanları, böbürlenme yarışında olanları, öteki olarak niteleyen şairler, kendilerini bunların karşısında konumlandırmışlardır. Birçok kavram ve sembol, bu anlam örüntülerini vermek için şairlerce kullanılmıştır. Çoğu şairce ve tasavvuf erbabınca dile getirilen sade ve halktan yana olmanın bir diğer yansıması bu bağlamda değerlendirilebilir. Âli'nin, tasavvufi bağlamdaki duruşunu da simgeleyen bu kullanım, makam, şan ve şöreti ayaklar altına alan gönül ehli şairlerin tercümanı olmuştur. Kaba yün kumaş, sade şal ile görünen ve ötekilerce dışlanan kesim, bu giyim-kuşamdan, duruş ve düşünceden memnundur. Hatta bu duruş onlar için, ötekilerin aradığı mutlak saadet, makam ve mevkiin ta kendisidir. Bu duruş, geda olmaktan mutluluk duyan ve bunu da padişahlık kadar kıymetli gören bir anlayışın görünümüdür. Dış görünüş itibarıyla zayıf ve kimsesizler gibi görünmek, bunlara ait kıyafetlere sahip olmak ötekiler tarafından eleştirilir. Ancak, dışlanan bu kesim, kendilerini hakikatte en güzel kıyafetleri giyenlerden, hatta Kayser ve Hakanlardan daha yüksek bir çizgide görür. Âli'nin açıklamalarına bakılacak olursa; “Bağdat'ın sade ve ham bezi bizim için Şam'ın desenli, ağır dokuma ipekli kumaşı gibidir. Üzerimizdeki şal ise kaba kumaştan yapılan abadır. Biz Ehlibeytin aynasıyız” şeklinde ifadelerin olduğu görülür. Bağdat'ın sade ve ham bezi, ötekilerin bakış açısıyla fakirliğin, dilenciliğin, kimsesizliğin simgesel değeridir. Ancak bu şekilde nitelendirilen ve öteki konumuna getirilen biz, bundan rahatsızlık duymamaktadır. Aksine gururla, bu tarafta olmanın mutluluğunu yaşamaktadır.

Şam, Ümeyyeoğulları (Emevî) ¹⁹ yönetiminin başkenti olarak makam ve mevki için yapılanları, kurulan entrikaları, ekonomik sultayı ve dini olarak Hz. Peygamber'in ve ailesinin karşısında duruşu imler. Emeviler hanedan-aile devleti olarak kurulmuş olup devlet idaresinden kendi dışındaki kişileri, hak etse, ehil ve güvenilir hatta

¹⁹ Emeviler hakkında geniş bilgi için bkz. İsmail Yiğit (1995), *Emeviler. 1. Siyasi Tarih*, TDAV İslam Ansiklopedisi, C. 11, s. 87-104, İstanbul: TDV Yayınları.

liyakati olsa bile tercih etmeyip idareyi kendi menfaatleri çerçevesinde dağıtmanın sembol adıdır. İrkçı zihniyet taşıyan Emeviler, kendi (Arap) ırkından olmayanları dışlamış, diğerleri/ötekiler olarak nitelediklerini de ancak kendilerine hizmet eden unsur olarak görmüştür. Bu türden ırkçı zihniyet, tarihte “mevali” politikası olarak bilinmektedir. Âli'nin şiirindeki bu kullanım, dönemin yönetimine bir karşı duruş olarak değerlendirilmemelidir. O, kendini dışlayan ve ötekileştirenlerin davranışlarını Şam kumaşı olarak tarif etmektedir. Ekonomik çarkı ve siyasi erki kendine doğru çevirmek isteyen kişilerin kumpaslarına uğramışlığı belirten bu ibarede, dünya malına değer vermediği Âli, tarafından açık bir dille ifade edilmiştir. Âli'nin dönem eleştirisi²⁰ bağlamında söyledikleriyle Emevî-Şam simgesel anlatımlarının uyduğu görülmektedir. O bu türden kişileri eleştirmenin yanında, bu kişilere minnet etmediğini gururla açıklar. Bu ifadeler, haksızlığa uğramış, elindeki görevleri öteki tarafından bir anlamda zorla alınmış kişinin çaresizliğidir. Yoksa Osmanlı devletine karşı bir teşbihi anlatım değildir. Onunki bir çaresizlik ve kimsesizlik psikolojisiyle söylenmiş bir husustur. Şiirlerin çoğunda beliren bu durum, kendilerine sahip çıkan yöneticinin bulunmayışıdır. Bunu da kendilerini koruyan kişiyi kaybettikleri mana örgüleriyle sunarlar. Âli'nin şiirinde kendisinin devlet görevi, çalışkanlığı ve bağlılığı hakkında değerlendirmeler de söylemimizi destekler mahiyettedir. Bunun için Süleyman ve karınca sembolizmi ile kurulan örüntüye bakmak gerekmektedir.

3.2.4. Süleyman'ını Yitiren Karınca

Süleyman, Türk edebiyatında, yönetimin, güç ve iktidarın, muktedirliğin sembolüdür. Karınca ise çalışkanlık ve itaatkârlığı bağlamında kullanılan bir simge değeridir. Âli'nin bu konudaki değerlendirmeleri şöyledir: Biz Süleyman'ın ayak bastığı yeri şerefleştirmek için gelen en küçük, bayağı ve basit bir karıncayız. Tek işimiz, adaletli, insafli hükümdarın ve vezirinin meclisinin/devletinin/yönetiminin devamı için çalışmaktır. Her devlet görevlisi gibi Âli de aldığı görevi yerine getirmek için yola çıktığını, başka bir amacının olmadığını alçakgönüllülükle ifade eder. Görev, devletin görevi olmakla birlikte halkın/devletin işlerini yürütmektir. Ehliyet, liyakatle halkın işlerinin başına gelmek, bir anlamda halkın hizmetkârı olmak, çalışkan ve üretken olmayı gerektirir. O, kendini üstün tutmak yerine halktan biri olarak nitelemektedir. Onu değerli kılan, bir karıncaya benzeyen çalışkanlığı ve üretkenliğidir. Bu üretkenlik ve gayretinden dolayı, devletin sınırlarının ulaştığı ve idarenin olduğu yere gelmek ve oraya şeref vermek onun için de gurur vesilesidir. Bağdat'a gelen şairin, devletin emir ve isteği üzerine geldiğini belirtmenin yanı sıra,

²⁰ Bu konudaki değerlendirmelerimiz de, Fleischer'in ilgili çalışmasından sunulmuştur. Geniş bilgi için kaynakçada belirtilen esere bakılabilir. Ayrıca çalışmamızın bazı yerlerinde kitaptan alıntılar yapılarak sunulan bölümler vardır. Örnek olması açısından, yapılan hukuksuz işlemler hakkındaki değerlendirmeler için ilgili kitabın 180-181 sayfalarına bakılabilir.

bu toprakları şereflendirme isteğidir. Abbasilerin yönetim merkezi olan, birçok ilmi ve edebi faaliyetin yapıldığı bir şehre gelmek, orayı şereflendirme düşüncesi ayrı bir güç ve üretkenlik ister.

Âli, sanatı ve yönetim anlayışıyla bu şehri daha değerli hale getirme düşüncesini yinelemektedir. Bunun için de kendisinin üretkenlik ve çalışkanlık noktasında önemli biri olduğunu tariz ve ters algı bağlamında, karınca istiaresi üzerinden vermektedir. O kendini bayağı bir vatandaş olmanın yanında, şeref veren, değerli kılan bir ben olarak niteler. Ötekileri ise bugüne kadar bunu yapmamış olmakla tarif eder. Ötekiler, kibir ve böbürlenme hususunda kendilerini farklı bir pozisyonda ve güçte göredursun, Âli'nin amacı çalışmak ve üretmektir. Ötekiler, onu zayıf ve küçük görebilirler. Ancak o, şeref veren kıymetli biridir. Varsın başkalarının gözünde, dış görünüş ve yanlış algılar üzerinden küçük, zayıf ve kimsesiz görünsün. O, hakikatte kıymetli ve değerlidir. Karınca, küçük olmakla birlikte, gayretin ve çabanın; üretkenliğin ve çalışkanlığın simgesidir. Ayrıca karınca zamanlı, planlı ve programlı, sağlam ve emin adımlarla yürümenin simge değeridir. Gelibolulu Âli, bir ben olarak kendini bir karınca, ötekini ise bu karıncanın karşısında olanlar olarak niteler.

Bağdatlı Ruhî de “Düşüp bâd-ı sabâdan goncamuz açılmadı soldı” dizelerinde, kendisinin meslek ve işi bağlamında iyi haberlerin gelmediğini ifade ederken, esasında çaresizliğinden dem vurmaktadır. Gelen haberler, onun Ehlibeyt sevgisi taşıdığı yönüyle bir anlam içermektedir. Âli'nin ifadeleri de bu bağlamda değerlendirilebilir ki şöyledir: Bir katar olarak (Ehlibeyt imamlarının kervanına katıldık), Mazlumların şahı Âli'nin asitanına/kapısına gönderildik. Biz, Süleyman'ını yitirmiş Kerbela şehrinin karıncasıyız. Hem çalışkan hem de itaatkâr olan şahsiyetlerin kendilerini koruyan bir yöneticiden yoksun olması duygularını belirten bu ifadeler, Osmanlıya bağlılıkla birlikte, idaredeki yanlış politikaların eleştirilmesi açısından önemlidir. Süleyman'a bağlılık etrafında birleşen biz, devletin devamlılığı için çalışmaktadır. Ancak, şahsi menfaatlerini, devletin değerleri üzerinde gören kişilerin yanlış uygulamalarıyla var olan bir öteki sınıfının mevcudiyetini haber veren bu kullanımlar, şiirlerin genelinde var olan tezat anlatımın bir biçimidir. Şiirlerde, görevlerinden uzaklaştırılan, hakkaniyete göre hareket edilmediğinden dolayı, ehil olmayan cahillerin yönetime gelmesi, ayrıca hak edenlerin üst yönetimde görevlere getirilmeyişinin sembolü olan karınca, ötekiler karşısında, ulvi değerleri benimseyen biz, şairlerce umut verici bir mahiyette söylem alanına dâhil edilmiştir.

3.2.5. Hüma Kuşları, Leş Kargaları ve Akbabalara Karşı

Hüma, Türk edebiyatında, devlet kuşu, baht ve talih konma manalarıyla, kişiye kıymet, değer ve yüksek rütbe veren metaforik anlatımı tercih için kullanılır. Kafdağı'nda, yüksek yerlerde, kanatları büyük ve yeşil olan bu kuşun gölgesi, kişinin

manevi yükselişinin de simge değeridir. Yüksek ve âli olmak, geçici ve alçak dünyanın nimetlerine ve onu dünyaya bağlayan zincirlere esir olmamanın bir tezahürüdür. Gelenekte, kıymet ve değer gören bu kuşun karşı değeri olarak geçici dünyaya heves eden kargalar ve akbabalardır. Kargalar, kötü ses sahibi olmakla bülbüle karşı öteki, onun karşısında olan bir simge değer olarak telakki edilir. Sesin kötülüğü, gerçek anlamından sıyrılarak kişinin toplumda adının kötü olması, kötü bir iz bırakması ve çevresini rahatsız etmesi yönüyledir. Karganın, tüylerinin kara olması, tarla ve bahçelere zarar vermesi, onun kendi çıkarları uğruna dünya malına tamah edip zarar vermesi, insanlar ve çevre açısından kötü bir adla anılmasına neden olur. Birçok olaya ve olguya simge değer olabilecek bu kuş, “karga gibi leşe konmak” deyiminin de failidir. Menfaat ve çıkar gördüğü, nefesine bir yararın olduğunu anladığı yere ve bölgeye, rütbeye çullanan anlamlarını sağlayan bu deyim, bir anlamda kendi menfaat ve çıkarları için her şeyi deneyen ve nefsi davranan bireyi simgeler. Akbaba, yırtıcı bir kuş olup dağlarda, kayalık ve yüksek yerlerde yaşar. Ancak geçimi alçak yerlerde olan leş artıklarıdır. Akbaba, statü olarak üst mevkilerde olup alt tabakadakilerden beslenen kişilerin temsilidir. Leş/lâşe; özellikle hayvan bedenlerinin karşılığı olarak kullanılır. Gelenekte, kokmuş hayvan bağlamı da söz konusudur. Klâsik Türk edebiyatında ve tasavvuf kültüründe, dünyanın bir leşe benzetildiğine dair ibareler vardır. Ayrıca dünya; kelime olarak alçak, adi ve bayağı anlamlarını içerir. Tasavvuf kültüründe ve hakikat arayışındaki insan için dünya, kişiyi kendine bağlar ve onu hakikatten ve Allah’tan gafil ve uzak eder. Maddi âlem ve arzu edilen şeyler manalarında kullanılan dünya, geçim işlerine ve maddi hususlara akli iyi eren insanlara teşbih olarak dünya adamı tabirinde yer alır. Hüthüt, Hz. Süleyman’la ilişkilendirilen bir husus olup onun emrindedir. Görevini layıkıyla yapan ve hakikatten ayrılmayanların simge değeridir.

Nazire şiirlerde, dünya malına tamah etmemek, görünürdeki dünya nimetlerine boyun eğmemek, yalan, dolan, iftira, karmaşık işlere ve bağlara itibar etmemek bağlamında oluşan biz kimliği vardır. Ötekilerin, dünya malına olan bağlılığı, menfaat gördüğü yerlere çullanması, yükseklerde görünmekle birlikte fakirin ve kimsesizin malına bile tamah etmesini eleştiren biz, onları akbaba, karga ve çaylak olarak niteler. “*Leş-i dünyâ-yı dûna konmazuz kerkes gibi hergiz/Bugün evc-i gnâda bir hümâyun-fer hümâyuz biz*” Kelâmî’nin duygularını belirten bu dizeler, her ne kadar, alçakta olmak, sade ve basit bir dilenci de olsalar, kendilerini Hüma kuşunun gölgesinde gören şairlerin bir dışavurumudur. Şiirlerde; karmaşık işler, dünya, hakikatten ve insanı dünyadaki yaşamının gerçek amacından koparan tüm şeyler olumsuz olarak nitelenmiştir. Bu özellikleri taşıyan kişilerden uzak ve yüksek olduklarını belirten ben kimliği, hem bireysel hem de toplumsal olarak hakikat bağlamında kendilerini gerçek amaçlarına hizmet için hazırlamışlardır. Bundan dolayı da tüm makam ve mevkileri ayaklar altına almışlardır. Dışardan bakıldığında bir köle ve dilenci olsalar da hakikatte görev adamı olduklarını her fırsatta ima

etmişlerdir. Âli, kemale erme noktasında ok atıcılık bağlamında kendini hedefe ok gönderebilen son ok ustalarından biri olduğunu ifade etmektedir. Bu ifadelere bakıldığında şairin, hem şiir sanatı, hem bireysel olgunlaşma noktasında hem de devletin işlerini en güzel şekilde yapabilecek en önemli kişi olabileceğini vurguladığı görülür. Şiirindeki “pür şast” kelimesi, on parmağında on marifet bağlamında değerlendirilecek bir kullanımdır.

Nazire şiirlerdeki “dünyadan beri olmak” ibaresi başlı başına biz olma şuurunu yaşayan benliğin öteki karşısındaki sağlam duruşunu göstermektedir. Birçok şiirde ortak tema olarak görülen bu husus için sözü Aklî'ye bırakmakta yarar vardır. Der ki; Bizi hakikate erişmekten alıkoyan ilişkiler ağından beriyiz. Allah yolunun yolcusuyuz. Bizler cihanın/dünyanın varına, malına ve mülküne bakmayız, çünkü biz benliğimizi Allah'ın varlığında yok etmiş fena ehliyiz. Şairler, ötekilerde olduğu gibi, insanı, kişiyi meşgul eden, Hakk'a erişmekten alıkoyan bağlardan ve ilişkiler ağından uzak olduğunu ifade etmektedir. Şiirlerde ben'i olgunlaşmasından ve hakikatten uzak tutan her türlü ilişki ve bağlantıdan beri olmak, öteki olandan uzak ve ayrı olmaktır. Esasında ötekinin yanlış bir algıda olması, şairin olgunlaşmasında önemli bir unsurdur. Fakat başta dünya malına heves, rütbe gibi unsurlar, ötekilerin bahsettiği bir husus haline geldiğinde bu da ötekilerle bir ilişki ağı ve mecburiyet zinciriyle bağlı kalınmasına neden olur. Bu durum ben'i başka yollara iter. Şairler, tüm bunlardan uzak olduğunu beyan ederek, başkalarıyla olmayıp hakikat ve gerçeklikten yana olduğunu iletir. Kendilerini hakikat ve Allah yolunda gören ben(ler) olarak ötekilerin bulunmadığı yollardan ayrı ve farklı bir yerde olduğunu açıklamaktadırlar ki bu yol hakikat yoludur, kendileri de bu yolun yolcusudur. Tasavvufî bağlamda değerlendirildiğinde Aklî'nin kesret âleminin kaydından ve ilişkiler ağından sıyrılıp hakikatin tasarrufunda olduğunu nitelediği görülmektedir. Bu şiir de, onun “lâubâli” bir noktada olduğunu göstermektedir. Küçük bir ihtimal de olsa, Aklî'nin bu süreçte, bir mürşide bağlandığı ve manevi yolculuğa çıktığı söylenebilir. Belki de şair de Âli gibi bir ötekileştirilme sorunu yaşayan bir benliktir. O da bu dünyadaki/yaşadığı dönemdeki kirliliği ilişkiler ağı tarafından hakikatten yana tavır aldığından dolayı itilmişlerin kervanına bir ben olarak katılıp biz olma şuuruna ermeyi hedeflemiştir. Aklî'nin bu söylemleri, ötekilerin içinde bulunduğu alakalar, bağlar ve ilgilerin yanlışlığını ve hakikat karşısında aldıkları cepheyi göstermesi bakımından önem arz eder. O kendini dünyanın malına mülküne veya tüm varına karşı kayıtsız olduğunu bunlara karşı alıcı gözle bakıp ele almadığını ifade eden bir benliktir. Bu ifadeleri, dünya malına tamah noktasında bir öteki grubunun varlığına işaret eder. Aynı şekilde, ötekilerin hakikat yolunda bulunmadıklarını, onların yolunun politik (b)ağlar olduğunu ima etmektedir. Bu söylemler, Aklî'nin ve diğer şairlerin, Âli tarafındaki biz'in yanında yer aldığı ve onun eleştirdiği hususlara kendi adlarına sahip çıktığı söylenebilir.

3.2.6. Baskıcı Ekonomik Güce Karşı Durup Meali Mala Vermeyen Biz

Âli'nin; defterdarlık görevleriyle maliyeci kimliği, onun mali işler konusundaki uzmanlığı gibi hususların yansıdığı şiirinde, kendini mal ve mülk ile ekonomik bağlardan uzak tuttuğu ifadeleri yer almaktadır. Ayrıca mali ve ekonomik işlerin kişiyi dünyaya bağlayan unsurlar olduğuna dair ibareler kullanmıştır. Nazire şiirler de bu konuda onu destekler mahiyettedir. Her ne kadar diğer şairlerin resmi görevleri konusunda açıklayıcı bilgi yoksa da onlar, manevi boyutta ve toplumsal düzlemde para ve mal ile ilişkilerinin olmadığını ısrarla vurgulamışlardır. Bu durumda para, makam mevki ve geçici dünya hevesinde olan ötekilere karşı halkın, düşkünün ve zulme uğrayanların yanında olmakla bir biz şuuru oluşturmaya çalışmışlardır. Âli'nin ifadeleri şöyledir: Ey muhasip, ey sayman ve para işlerini düzene soktuğunu sananlar, sen bizi mal ve mülkün defterdarı sanma. Biz, meali mala vermeyiz/vermeyen, müşkül işleri çözüme kavuşturan hazine muhafızınız. Bu dizelerde, aldığı göreve dair bilgiler vermektedir. Osmanlı devletinde 19. yüzyıl ortalarına kadar, devletin mali meseleleriyle uğraşan kişiler için kullanılan bir tabir olan mal defterdarlığı görevi vardır. Kendisinin böyle anılmamasını söyleyen Âli ötekileri, muhasip olarak niteleyip ben ve ötekinin sınırını çizer. O, öteki gibi anlamı dış görünüşe ve mala kurban etmez; zor meseleleri halleden, çetin işleri çözüme kavuşturan ve sıkıntıların üstesinden gelen biri olarak anılmak ister.

Mal; değerli ve gerekli şey, varlık, servet anlamlarında kullanılır. Âli, bu anlama göre kendisinin bunlara kıymet vermediğini, bunların içeriğini ve asıl hizmet ettiği gerçekleri konusunda titiz davrandığını belirtir. Ayrıca, işin özü ve aslı, hakikati bağlamındaki meali mala vermeyerek, anlamı dış görünüşe feda etmez. Mal, kelimesinin kâr sağlamak amacıyla, alınıp satılan her şey, emtia ve tüccar malı olduğu düşünüldüğünde, Âli'nin devletin malını kâr gütmeye amacıyla kullanan şahıslara karşı bir duruşunun olduğu söylenebilir. Nitekim Âli, birçok eserinde, özellikle Bağdat defterdarlığı görevinde bu türden uygulamaları dile getirmek suretiyle eleştirmiştir (Fleischer 2021, 191-195). Mal kelimesinin kötü, bayağı kimse anlamını düşünmemek elde değil bu dizelerde. Âli'nin de böyle düşünmüş olması mümkündür. O ötekini bayağı ve kötü olarak düşünüp devletin/halkın gelirlerini bu türden kimselere yedirmek istemediğini belirtmiş olabilir. Âli'nin anlatımlarında, tek derdinin var olan problemleri çözmek, zorluklarla mücadele etmek, devleti güçlendirmek olduğu görülür. Ama muhasiplerin derdi bu değildir. Onlar sadece sayma işiyle uğraşır ve görünenler üzerinden hesap yaparlar. Oysa esas mesele, bir şeyin iç yüzüdür. Mali idarede asıl olan şey, gelen ve gidenlerin (gelir ve giderlerin) çözüme kavuşacak şekilde dağıtımı ve asıl lazım olan yerde gereken yerde kullanılmasıdır. Gelir dağılımının ne şekilde yapılması gerektiği konusunda ötekilerden farklı ve olumlu davranışlar içinde olduğu vurgulanır. Rûhî'nin Âli için yazdığı şiirinde de bu bağlamda değerlendirmeler vardır. Maliyenin bozuk ve gidişatın kötü olduğu bir dönemde, temkinli ve halkın yanında duracak bir defterdarın gelişinin

beklediği ifadeleri Âli'nin belirttikleriyle uyuşmaktadır. Esasında Bağdat ahalisi Âli'nin öteki olarak ifade ettiği, kötü gidişatı destekleyen kişilerin gitmesi ve işleri rayına sokacak birisinin beklentisindedir. Nazire şiirlerde bu konuda söylemlerin bulunuşu, bu şairlerin de Ruhî gibi, bu bağlamda birisinin beklentisi içinde olunduğunun göstergesidir. Âli'nin nazire şiiri vesilesiyle, bu konuda mustarip oldukları ve kendilerini ifade imkânı buldukları söylenebilir.

Bu ifadelere göre biz, görevi aldığı anda devletin gelir kaynaklarını bu türden kişilere peşkeş çekmeyeceğini dile getirmiş olabilir. Fakat görev kendisinden apar topar alınmıştır. Yeni göreve gelenlerin ve hazine işlerini sadece böyle düşünenlerin yanlış algıda olduklarının eleştirisi söz konusudur. Âli'nin Bağdat'a gelmeden ya da geldiğinde biten defterdarlık görevi için bir tür rıza gösterme ve eleştiri barındıran bu dizelerde, kendisinin öteki tarafından istenmediği vurgusu sezilmektedir. Bir diğer deyişle, para ve mal biriktirme hesabında olan ötekilerin onu yanlış anladıklarının gözler önüne serilmesidir. O, başkalarının anladığı gibi, dedikodulara ve görünüşe aldanmaz, anlama ve içeriğine, işin hakikatine bakar. Fakat ötekiler, işin mealini bilmeyen, olayların iç yüzünü araştırmayan sadece dış görünüşe göre ve anlamsız ve haksız değerlendirmelerde bulunmaktadırlar. Bundan dolayı da elinden alınan görevinden dolayı bir anlamda mutluluk bağlamında bir rıza göstermektedir. Çünkü adının; dış görünüşe anlam veren, devletin malını/gelirlerini kendilerine kendileri gibi olan çevrelerine peşkeş çekenlerle aynı yerde anılmasından rahatsızlık duymaktadır. O meali mala vermeyen bir ben'dir. Ötekiler ise onun karşısında olmakla bir anlamda, meali mala feda eden zavallılardır. Âli'nin ifadelerinde kendisi, benlik ve yaratılış olarak, halka ve topluma karşı, olayları çözüme kavuşturan bir yerde iken, ötekiler, rakamlar, sayılar ve karmaşık hesaplarla farklı işlemler ve planlar yaparak işleri içinden çıkılmaz bir hale getirmektedir. Ek olarak görevlerinin süreceği günleri ve yılları da hesaplama işine girerler. Bundan dolayı da işi düzene sokacak, onların hatalarını ve yanlışlarını ortaya çıkaracak kimseleri istemez ve bu görevlerde tutmazlar; görev alanları halkın müşkül işlerini çözebilecek olanları da engellerler. Bunun için de türlü entrikaları uygulamaya koyarlar. Fakat Âli ve onu destekleyerek nazire yazan şairlerin, bunlar karşısında eğilmemek ve korkmamak noktasında bir dik duruş sergilediği görülmektedir.

3.2.7. Bakırı Altına Çeviren Marifet/Biliş Dünyasının Müdavipleri Rintler

Tasavvufi anlam örüntüleri dâhil olmak üzere, olayları dış görünüşe göre değerlendiren kişiliklere karşı, her şeyin özünü, iç yüzünü ve hakikatini düşünen bir benlik olarak şiirlerde biz unsurunun oluştuğu görülür. Kişi, giydiği elbiseler, meslek ve statü bağlamında değerlendirildiğinde farklı ve yanlış anlaşılmalara sebebiyet verilebilir. Bizin ötekilere karşı savunduğu değerler dizgesi, kişinin mana ve mahiyet bağlamında, yapabileceği iş ve kabiliyete göre değerlendirilmesi yönüyledir. Kişiler,

karşıdakileri kendileri gibi düşünebilirler. Hatta onları ehil olsalar bile hak ettikleri statüde görmek istemezler. Klâsik şiirimizde bu türden kişiler için “zahit” tipi öteki bir kimlik olarak geliştirilmiştir. Şairler, olayların hakikatini ve özünü düşünmeyen kişileri bu simge değerle vermeye çalışmışlardır. Nazire şiirlerde ek olarak, gedâ (dilenci), melâmi/melâmeti, ehl-i harabat marifet ve biliş dünyasının unsurları olarak belirlemektedir.

Bülbül gibi destanlar okuma, şairlik ve sanatçılık ruhu bağlamında değerlendirilir. Feyzî'nin ifadelerinde, ötekileştirilen ben, görünüşte sessiz ve kimsesizdir. İşin aslında ve hakikatinde bu kişilik, bir benlik olarak, güzel sözlü ve güzel seslidir. Ruhi'nin ikinci şiirinin son dizesindeki “bülend-avaze” ifadesi, hem sesi yüksek, gür ve güzel olmak hem de rütbesi yükseklerde olmak anlamındadır. Zahit hayata bakışı, düşünceleri ve algıları görünüş üzerine kurulu olanların simge değeridir. Zahit kimlikli tiplerden oluşan grup, hakiki sanatçıyı henüz tanıyamamış, onun yapabileceklerinin farkına varamamış, tecrübe ve maharetlerini keşfedememiş bir kimliktir. Anlaşıldığı kadarıyla zahit, kendisi algı olarak eksik olduğu için, kendinden daha iyi olanları bilemeyen bir algının temsilidir. Bu bilmezlik, bilinçli ya da bilinçsiz olabilir. Ancak zahit kimliğinin esasında her şeyin farkında olduğu, bilinçli bir dışlama ve uzaklaştırma düşüncesini taşıdığı anlaşılmaktadır. Eğer bunu yapmazsa, elindeki imkânları kaybetme tehlikesi yaşayacaktır. Yapacağı tek şey, hakikatte doğru, becerikli, iyi ve işini layıkıyla yapanları, samimi olanları dışlamak böylece onlara fırsat vermemektir. Bu durumda zahit, liyakat esasına dayalı olma hususunda kendisi eksik, başkası yetkin de olsa işi ehil olana vermemenin sembolüne dönüşür. Zahidin, hakikatte birçok mahareti olan bir bülbül gibi güzel sesli ve sözlü olup, destanlar okuyan ve üretken kişileri, gündemden uzak tutmasının yolu, bunları dışlamaktır. Bunun için onları bir şey yapmayan, sessiz kimlikler olarak lanse eder. Böylece kendini ya da kendisi gibi şahsiyetleri, belki de akraba ve çevresini, bu türden dürüst kimliklerin yerine koymaya çalışır. Zahidin karşısında bulunan hakikat ehli kişinin görüntüsü olan rint yapılı kimlikler, istemeyerek de olsa bir savunma mekanizması geliştirmekte, kendilerinin onlar gibi değerlendirmelerine karşı bir tutum ve tavır içine girişebilmektedir. İncelenen şiirlerdeki biz şuurunun rint eksenli bir yolculuğa girdiği anlaşılmaktadır. Ancak bu rint öyle bir kişiliktir ki Ruhi'nin şiirinde beliren irfan/biliş dünyası arayışındadır.

Nazire şiirlerin genelinde, şairlerin kendi pencerelerinde ben'lerini kıymetli ve değerli gördüğü ve bunu her fırsatta dile getirdiği görülmektedir. Kıymetli olmanın yanında, değer katan bir özellik taşıdıklarını vurgulamaları önem arz eden hususlardandır. Mana dünyasındaki gezintileri bir yana, insana ve hayata anlam katan bir iksir olduklarını her fırsatta dile getirmişlerdir. Kendilerini hakikati yansıtan bir ayna olarak tasvir etmeleriyle birlikte düşünöldüğünde ifadelerinde, danışılması ve dikkate alınması gereken özellikleri kendilerinde barındırdıkları gözlemlenebilmektedir. Kendilerini bir iksir ve gizil güç olarak tanımlamaları

bağlamında özellikle, değersiz madenleri altına çeviren kimyaya sahip olduklarını belirttikleri ifadeleri çarpıcıdır. Bu bağlamda, on parmağında on marifet olan “merdi pür-şast” ibaresi de ayrı bir önem arz etmektedir. Yine içki ve meyhane metaforları ile biliş dünyası bir tür meyhane, şarap da hem yıllanmış olması hem de etki katkısı bağlamında marifet olarak tasarlanmıştır. Şairler, marifet dünyasının müdavimleri ve biliş sahibi olmakla ayrı bir kategoride biz olarak tanımlanmıştır. Dışardan bakıldığında kıymetsiz ve değersiz, sessiz ve kimsesiz görülebilir ancak temelde hayata ve insana renk, algı, biliş ve değer katan unsur olarak tanımlanmayı uygun görmektedirler. Tarzî'nin ifadeleri de bu bağlamda önemlidir: Görünüşte geda ve yoksul olarak anılabiliriz ama gerçek manada sancaklar/bayraklar ülkesinin, birçok devleti bir araya getiren biliş/irfan ülkesinin/coğrafyasının padişahı ve yöneticisiyiz. Âli'nin belirttiğine göre ben/biz, Hüma kuşunun kanatlarıdır ki gölgesi, biliş dünyasındaki dağları şerefleştirmiştir. Bu sayede değersiz topraklar Nepal miski gibi güzel ve kıymetli olur. Şiirlerde bakırı altına çeviren kimya/iksir ile eşdeğer bir anlatımın varlığı görülmektedir ki kıymetsiz de onu kıymetli bir hale getirmek, bizim önemli hasletlerindedir.

3.2.8. Kelimelere Ruh Katan Manalar Dünyasının Şairleri Olarak Biz

Şiirlerde, merkezi güç konumunda olan şairin bakış açısına göre, sanat faaliyetlerinde önemli hasletleri taşıyan kişi şairin kendisidir. Manevi duygular, toplumsal olaylar, bireysel gelişim gibi hususlarda şairler, öneride bulunan yetkin kişiler olarak ya da buna benzer durum ve olayları tahlil eden, insanların gözünün önüne seren belki de halkın tercümanı olma vasfıyla olayları daha önceden görenler olarak nitelenirler. Birçok farklı ben ve öteki tasviri ve tasnifinde bulunan, kendisi de dâhil olmak üzere ister erdemli davranışlar ve özellikler ister olumsuz tavırlar ve hareketleri barındıran kişilikleri anlatan şairler, kendi sanat algıları hakkında değerlendirmelerde bulunabilirler. Bu bağlamda da aynı şekilde bir ben ve öteki tasavvuru oluşturabilirler. Bu açıdan bakıldığında, şairin benimsediği şiir anlayışı ile karşı tarafta duran olumsuz şiir hakkında değerlendirmelerde bulunması kaçınılmazdır. Açık bir eleştiri ve hedef gösterme olmasa da karşı değer olarak gördüğü (müte)şairler yani şair görünümlü kişileri ima yoluyla öteki sınıfına koyar. Bu durumda öteki olumsuz ve kaçınılması gereken unsurdur. Bu sayede gerçek şairin özellikleri ile kötü ve yanlış bir üslup takip eden şairin sıfatları da verilmiş olur.

Birçok konuda olduğu gibi şairler, kendi sanatçı kimliklerinde tevazu sahibi görünseler de esasında bir meydan peşinde olabilirler. Bu bakımdan, sanat ve sanatçılar hakkındaki değerlendirmelerinde şairler, kendilerini ülkü değerinin zirvesinde olarak tanımlayabilmektedirler. Bununla birlikte şiir yolculuğunda bir şairin yolunu takip edenler, şairin itibarından yararlanmak isteyenler veyahut hakikaten şairliğini önemseyip onu üstat görenlerin tarifine konu olan şairler söz

konusudur. Kimi zaman bu şairler hakkında şiirler yazılabildiği gibi bunların şiirlerine nazireler yazılması mümkündür. Bu da o şairde, şiirinde görmüş olduğu kendi ben'inin bir göstergesidir. Kimi zaman, şairin duygularına tercüman olması, bir şairin onun izinden gitmesine neden olabilir. Bu ihtimaller, şairlerin değerlendirmeler sayısınca artırılabilir. Âli'nin biz redifli şiirinde sanat ve sanatçılık bağlamında bir ben ve öteki kimliğinin oluştuğu görülür. Bu ben etrafında toplanan birçok şair, aynı duygu ve terennümlerle nazire şiirler yazarak, bir şiir ekolünün etrafında toplanmayı şiar edinmişlerdir. Duygu ve düşüncelerin aktarımında bir araç olan şiirin mana dünyası, bu mananın hayata değer katması çerçevesinden bakıldığında şairler, ortak bir kimlik oluşturmuşlardır. Bu şiirlerin ortak temaları çalışmamızın birçok yerinde aktarılmıştır. Ancak bir de takip edilen ya da oluşturulan algının sanat yönü vardır ki bu da kendi içinde bizlerin sanat anlayışıdır. İlk bakışta her şairin kendi ben sanat anlayışı gibi görünse de esasında her bir ben'in aynı ben etrafında toplanan biz olduğu açıkça görülür.

Rûhî'nin, Âli Bağdat'a henüz gelmeden gelişine dair yazdığı şiiri bir tür "hoş geldin" ve "tebrik" olarak değerlendirilebilir. Şiirde Bağdat'a nazım ve sühan-söz ehli birisinin neden gelmediği veya gelemeyeceği problemi işlenen ilk konudur. Bağdat'ta neden değerli bir söz ehli bulunmadığının konu edildiği şiirde Âli benzeri bir şair beklentisi vardır. Bu kişi, şairleri koruyup kollayacak, şairler de onun gölgesinde yaşayacaktır. Bu sayede şiir ürünleri, kadir ve kıymet bulacaktır. Ruhî, Âli'den sühan ve söz yaratıcısı, yani imge oluşturan, nükteli sözler söyleyen, şairlik kabiliyeti ve sanat gücü yüksek olan birisi olarak bahseder. Gazelde ona benzemenin mümkün olmadığını, sihir yapmak ve peygamberlik farkı ile veren Ruhî, onun şairliği ve rütbesiyle fazilet davasında olmadığı ya da böyle bir hevesinin bulunmadığını belirtir. Başkalarının yüce görünmek için giriştiği bu faziletli olma davasının, Âli için ar/utanç olduğunu ifade eder. Ona göre Âli, sözde ve özde Âlidir/yücedir, adı da tüm dünyayı ve Osmanlı coğrafyasını sarmıştır.

Rûhî, nazire şiirinde kendi şiiri hakkında değerlendirmelerde bulunurken, yukarıda saydığına benzer ibareler kullanır. Şiirlerinin, şiirden anlayan kişilerin kabulü ve benimsediği bir üslupta yazıldığını belirten şair, döneminde biz olarak farklı ve değişik bir tarz sahibi olduğunu belirtir. Şiirinin başkalarında beğenilmesinden öte, bu kişilerin şiirden anlayan dostları olduğu ifadesi şiire ilginç bir biz ruhu katmaktadır. Bu tarzlarından dolayı da kendi dönemlerinde ferîd/biricik oldukları algısına sahiptirler. Bu şiirler ve kelimelere manalar katan üslup bir tür inci dizisi gibi, bakışları cezbetmektedir. Çünkü bu şairler özelde Rûhî; kendi zamanının eşi benzeri bulunmayan kimselerdir. Güzel şiirin zevkinin güzel şaraba benzetilmesi, şairin şiirinin elden bırakılmaması anlam ilişkisiyle sunulmuştur. Çünkü bizin yazdığı şiir, mana ve biliş barındırmak, duygulara tercüman olmak, gönüllerdeki sıkıntıları atıp huzura erdiren bir eda taşımaktadır. Kelâmî, kendi tarzını öyle bir tarif etmektedir ki, özge bir hakikat taşıyan bir âlem olduğunu belirtir. Bu âlem, marifet ve biliş dünyası

olup şairleri de eda ve üslup sahibidir. Bu üslup da kişiye can ve ruh katmaktadır. Bundan dolayı da bu şiirleri okuyanlar, terennüm edenler ve bunları yazan şairler, bayağı ve alçak dünyanın kokmuş kelimelerine meylenmezler. Ama öteki olanlar, hem şiir hem de ekonomik getiri için manadan kopuk, geçici hevesler, adi ve bayağı bir dünyayı, anlamsız şiiri tercih ederler. Tarzî'nin ifadelerinde biz tarif edilirken bülbül istiaresi kullanılır, ötekiler kargalar ve çaylak kuşlarına benzetilir. Çünkü bu şairler, biliş ve marifet bahçelerindedir. Ötekilerin biliş bahçesinde olmayıp karşı değeri olan alçak dünya, alçak felek, kir çöplüğü ve leşlerin olduğu bir mekânda oldukları vurgulanır. Bu çöplük, başkalarının daha önce kullandığı ve yeni anlam ve hayalleri anlatmada yetersiz kalan mana ve eksik bilgi çöplüğüdür. Bu türden kelimeleri kullanıp kendini şair sanan ötekiler de bu mekânın müdavimleridir. Bunların tecrübesiz toy kimseler olduğuna vurgu yapan “zagan” kelimesi hem çaylak hem de karga bağlamında değerlendirilebilir. Ama şiirde ima edilmek istenen hususun, dünya menfaatleri için şiir söyleyen, başkasının elindekini kapmaya çalışan karaktersiz kişiler/ötekiler olduğu söylenebilir. Çaylak için gelenekte, devlet başta olmak üzere, rütbe ve statü olarak yüksek bir yere atamalarını duyar duymaz koşarak haber vermeyi kendine iş ve şiar edinen ve bu kişilerin kapılarında bahşiş almadan kapıdan ayrılmayan kimseler anlamı bulunmaktadır. Tarzî'nin ve diğer şairlerin belirttiğine göre, kendileri, bu karakterde olmayıp başkasından nimetlenmek yerine mana üreten, mana bahçelerinde gezinip destanlar okuyup yazan kişilerdir.

Âli'nin model şiirinde bahsettiği konulardan biri şairlik yönüdür. “Ey müjdecî ve haberci saba rüzgârı bizim geliş haberimizi Fırat nehrine/suyuna ve Bağdat toprağına ilet. Biz, İsa edalı olarak şair Fuzûlî'nin ruhunu ihya etmeye geliyoruz.” Bu duygu ve düşünceler, Âli'nin Fuzulî'ye olan hayranlığı, sanat anlayışını benimsemesi olarak yorumlanabilir. Şairlik sanatı yönüyle, onun üslubunu (yeniden) yaşatacak bir şair olarak kendini görür. O, Hz. İsa istiaresiyle Fuzûlî'nin ruhunu canlandıracağını/yaşatacağını ifade etmektedir. Fırat'ın suyu ve Bağdat'ın toprağına yapılan atıf, Fuzûlî'nin kendisinin bunlardan oluştuğunu ima eden ifadelerinin bir yansımasıdır. Bir diğer deyişle, Fuzûlî'nin şairliğinin temelinde, yaşamının en önemli unsurlarının oluşumunda Dicle ile Fırat Nehri ve Bağdat şehrinin önemi vurgulanır. Âli, şiirin yazım yıllarında ve Bağdat görevinde iken Fuzûlî yaşamamaktadır. O, Fuzûlî'yi oluşturan ama ruhu gitmiş bir benzetme ile su ve toprağına müjde verilmesini, kendisinin de can bağışlayıcılık rolüyle oraya geleceğini, böylece Fuzulî'yi tekrar yaşatacağını dile getirmektedir. Bu bağlamda şairin oluştuğu ben algısında “Fuzûlî” ulaşılan ya da ulaşılması hedeflenen değer olarak yerini korur. Şiirdeki “İsa” benzerliği ise üslup olarak kelimelere can veren, mucize sözlü/edalı şair olduğunu vurgulamak bağlamındadır. İsa üslubu taşıyan, ölü kelimelere ve sözlere hayat veren bir portre ile sunulan Âli, kendisinden övgüyle bahsetmektedir. Onun ben vurgusunda şiirde canlılık verici bir üslup sahibi olduğu görülmektedir. Bu

bağlamda ben-biz algısında, kendi şairlik gücüyle, Bağdat'a geldiğinde, Fuzûlî'yi bir türlü ihya edememiş ötekinin eleştirildiği görülmektedir. Bu da Rûhî'nin Âlî'nin gelişi üzerine yazdığı ve yukarıda anlamlandırılan şiir ile anlam yönüyle örtüştüğünü gösteren önemli ifadelerdendir. Rûhî'nin bu türden bir şairi beklediği vurgusu bahse konu şiirde de görülmektedir. Genel olarak değerlendirme yapmak gerekirse nazire şiirlerin tümünde, biliş dünyasına sahip irfan ehli şairler ve öteki olarak değerlendirilip bu özelliklerden yoksun şairlerin çatışmasının izlerine rastlanır.

Sonuç

Şiir, sanatsal bir faaliyet olmanın yanında, kendini ifade etme yollarından biridir. Bireysel olarak kendilerini anlatırken herkesi/başkalarını anlatma imkânını yakalayan şairler, hem beğeni hem eleştiri hem de nefret söylemleriyle ben ve ötekini tasvir edebilirler. Şiirlerde hangi gerçek kişi(ler) ya da simge değer olmuş kişi(lerin), hangi kavram ya da sembollerin ben eksenli olarak ülkü değer veya karşı değer olarak nitelendirildiğine ulaşılabilir. Şiirlerde, başkaları tarafından öteki konumuna getirilmesiyle birlikte şairin olumsuz gördüğü kişileri, öteki olarak değerlendirmesine şahit olunabilmektedir. Türk edebiyatında çeşitli neden ve amaçlarla bir benzerleri yazılmak suretiyle örnek alınan birçok şiir vardır. Yazılan benzer şiirler “nazirecilik geleneği” kapsamında değerlendirilir. Sanatsal, içerik ve üslup bağlamında şairinden izler taşıyan her şiir gibi nazire şiirlerde de insan ve herkes, insan ve çevre, insan ve insan, insan ve yaratıcı güç iletişimini görmek mümkündür. Hatta kişinin kendi beni ile bir gerilimi ve çatışmasına dair izlere rastlanabilmektedir. Şiir, şuur ile bağlantılı olarak kişinin kendi bilinci başta olmak üzere, hayatı ve insanları tanımlayan öznel veya nesnel anlatımlara sahip olabilir. Şair hakkında bilgiye ulaşabilmek için kaleme aldığı eserler ile şiirlerinde izler aranabilir. Özellikle ben-biz redifli şiirlerde şair ve çevresi hakkında değerlendirmelere ulaşılabilir.

Her şiirde ben ve ötekinin izlerini görmek mümkündür. Çalışmamızın birçok yerinde nazire olmasa da bir şiirde ötekine dair izlere rastlanabildiği açıklanmıştır. Ayrıca çalışmamızın merkezinde olan Âlî'nin şiirinin, tanzir edilmeseydi bile ben ve biz olarak kişiliği ve karşısında bulunan değerler sistemini temsil eden ötekini yansıttığı muhtevastan anlaşılabilir. Bu çalışmadaki amacımız, nazire şiirlerde öncelikle zemin şiirin ben ve öteki ilişkisi, ardından bir benzerini yazmaya iten gizil gücü ve benzerlerinin yazım amaç ve nedenlerinin belirlenmesidir. Ben ve öteki, dört farklı boyutta görülür. İlki, ben dışındaki her şeydir. Bu durumda her şeye göre ben de esasında bir ötekidir. İkincisi, mevcut kültürün bizim deyimimizle de mevcut algının dışında olanı temsil eden ötekidir. Bu durumda da herkes, kendince bir ben ve başkasınca ötekidir. Üçüncüsü, ben ya da ötekiler tarafından yapılan ötekileştirmedir. Dördüncüsü kendini tamamen öteki hissetmenin vermiş olduğu ötekileşmedir. Olumlu ve olumsuz seyir izleyen bu husus, kişinin kimliğini yitirmesine ve/veya kendini bulmasına neden olabilir. Her insanda olduğu gibi

sanatçıların ifadelerinde bu dört kimliği hatta daha da genişletilmiş versiyonlarını görmek mümkündür. Nazire şiirlerde ben ve ötekinin görülmesi ise kendi içinde farklı nedenleri barındırır.

Önce, bir ben olarak şair, bir şiir kaleme alır. Bu şiirin temelinde bir ben ve öteki yatabilir. Ardından nazire şiirlerde, örnek şiiri kaleme alan kişinin benliği/ötekiliği ile bir uyum süreci başlar. Bundaki amaç ya da neden, kendini öteki olarak hisseden şairin duygularının anlaşılmasına katkıda bulunmak ya da onun şahsında kendini ifade etmektir. Nazire şiirlerde, ötekileştirilen şairi sahiplenme hissi belirebilir. Bu vesileyle nazire şiirlerde, karşıt değer olarak görülen, model alınan şair dışındaki ötekine karşı aynı duygularla karşıt olduğunu bildirme imkânı doğar. Böylece nazire şiirler, (kendini öteki hisseden) sanatçının kendisi gibi olanları bilme, görme ve tanıma bağlamında onlarla birliktelik kurma gayreti görülür. Sonuçta bir şiir etrafında ben topluluğu oluşur. Bu ben topluluğu/biz olarak ötekileri anlamak, anlamlandırmak ve adlandırmak için bir imkân bulmuştur. Her bir ötekiyi/ben'i bir araya getirme gibi bir fonksiyona sahip ötekiler olumsuz ise, oluşan biz tarafından eleştirilebilir, düzelmeleri için fırsatlar verebilir. En nihayetinde her şiirde olduğu gibi nazire şiirlerde, ben; öteki ile kendini ifade etmenin yolunu farklı boyutlarda özellikle biz şuuru ekseninde bulmuş olur. Ötekileşme, hem ben hem de diğerleri bağlamında değerlendirilebilir.

Öncelikle, zemin ve nazire şiirlerde, öteki olarak Âli ve şiirinde, şairlerin etkilenmeleri ve kendilerinin oluşumu hakkında izlerin bulunması, öteki ile olan olumlu ilişkiyi gösterir. Mevcut ve algının dışındaki bağlamıyla zemin şiir ve nazirelerinde, ben ve öteki; bir din ve mezhep, meslek ve statü, politik, sanat anlayışı çerçevesinde belirebilir. Âli'nin şiirinde ve nazire şiirlerde bunların izine rastlanır. Örneğin, Ehlibeytten olanların farklı algılandığı ve öteki olarak telakki edildiği hissettirilir. Benliğin oluşumunda, iki yönlü öteki ile olan iletişimi, nazire şiirler bağlamında görebilmekteyiz. Şair başkaları ile olan olumlu ya da olumsuz bilinen ötekilerle bir iletişime girmektedir. Aynı şekilde öteki de ben ile iletişime girer. Bu da nazire şiirlerin oluşumunda ötekinin izlerini aramanın mümkün olduğunu göstermektedir. Ayrıca ötekileştirilen benliklerde, bir ben tasavvuru gerçekleştirmenin izlerine rastlanır.

Gelibolulu Mustafa Âli'nin kaleme aldığı ben-biz eksenli birçok şiir vardır. Bunların tümü yaşamına, sanatçı kimliğine, biliş dünyasına dair izler barındırmaktadır. Esasında tüm şiirlerde bu izleri görmek mümkündür. Ancak çalışmamızda biz eksenli anlatımları tercih edilmiştir. Amacımız, Âli'nin şiiri ve ona yazılan nazirelerde şairlerin ben'lerini ve ötekinin izlerini görebilmektir. Makalemizde, neden özellikle Âli'nin şiiri ve nazirelerinin seçimi üzerinde durulacak olursa, öncelikle şiirde oluşturulan bir biz tasavvurunun dikkatleri çektiği söylenebilir. Âli,

bu şiiri kaleme alırken Bağdat defterdarlığı görevine atanmıştır. Ancak şehre varmadan Musul'da iken ya da tam giriş yaparken görevinin sonlandığını öğrenir. Bu süreçte işsiz kalan Âli'nin görevinin elinden alınması ve çaresiz bir şekilde Bağdat'ta Ehlibeyt çevresi ile iletişimi söz konusudur. Şiirinde görevi hakkında detaylar, Ehlibeyte yakınlığı, ekonomik koşulları, tasavvufi ve ilahî aşk konusundaki deneyimleri, şiir sanatı ve poetikası, siyasi ve politik duruşu ile biliş dünyasındaki hislerine dair bilgilere ulaşılabilmektedir. Tüm bu bilgiler, onun kişiliği ve ben'inin bir yansımasıdır. Her ne kadar şiirdeki biz redifi çokluk ifade ediyorsa da aslında Âli'nin sadece kendini anlattığı söylenebilir.

Âli'nin yazmış olduğu biri model şiir olmak üzere iki şiiri merkeze alınarak genel değerlendirmelerde bulunulmuştur. Nazire olduğu düşünülen diğer şiirler incelendikten sonra ben ve ötekinin görüntüleri bir tabloda gösterilmiştir. Makalemizde Bağdatlı Rûhî'nin iki, Tarzî, Hürremî, Kelâmî'nin bir şiirinin tamamı değerlendirilmiştir. Ahdî, Vâlihî, Feyzî, Riyâzî, Cinânî gibi şairlerin şiirlerine ait matlalar konu bütünlükleri bağlamında incelenmiştir. Şiirlerin nazire olduğu bilgisi, *Metâliü'n-Nezâir*de vardır. Hisalî'nin de iki nazire beytinin bulunduğu bölüm, bu şiirlerin birbirine nazire olarak kaleme alındığı yönündeki en önemli ipucudur. Bu şiirler dışında Âli'nin şiirine başka benzer/nazire şiirlerin olması pekâlâ mümkündür. Nazire şiirlerin yazım nedenleri ve amaçlarına bakıldığında, çalışmamıza hem model hem de nazire şiirleri neden konu edindiğimiz konusuna da açıklık getirilebilir. Konuyu Âli ve nazire şiirler bağlamında değerlendirdiğimizde ilk göze çarpan, bu şairlerde Âli'ye destek mahiyetinde ibarelerin yer almasıdır. Tümünün ortak teması Âli'nin belirlediği temalarla uygunluk içindedir. Hepsisi de aynı dertten mustariptirler. Âli'nin şiirine benzer bir şiiri sanatsal bağlamda yazma endişesi ilk neden olsa da esasında Âli'nin onların duygularına tercüman olduğunu sezmeleri daha belirgindir. Âli'nin şiirinin hepsinde aynı izlenimi uyandırdığı görülür. Nazire şiirlerin doğasında, redif-kafiye, vezin, mana ve üslup olarak bir birliktelik yakalama hissi, düşüncesi ve endişesi vardır. Bu neden ve amaç, başlı başına bu türden şiirlerin biz etrafında oluşumunu sağlayan unsurdur. Her halükarda her nazire şiir topluluğu, kendi içinde biz şuuru oluşturur.

Âli, bu şiiri kaleme alırken Bağdat'a defterdar olarak görevlendirilmiştir. Şiiri, Bağdat'taki şairlere hediye bağlamında gönderdiği fikri ağır basmaktadır. Bir şiirin hediye olarak gönderilmesi, kendi içinde birçok anlamı barındırır. Şiir, bir dostluk nişanesi, nazire şiir beklentisi, görevi bağlamında tanıtım, sanatçılığını belirtme amacıyla yazılmış veya gönderilmiş olabilir. Şehzadelerin şiir meclisini yöneten Âli, Bağdat şairlerine kurulabilecek şiir meclisleri ve kendisi her ne kadar defterdar olsa bile bu meclislerde alabileceği rolleri belirtmek de istemiş olabilir. İhtimallerin sayısı çoğalabilir, hatta şairin şiir sanatı bağlamında "biz" şiir algısını ve üslup birliğini yakalama endişesinin olduğu söylenebilir. Âli'nin bu şiir vasıtasıyla kendisinin dışlanmışlığını, görevinden alındığını, haksızlığa uğratıldığını ilan etme gibi bir

gayesi olabilir. Konuya nazire şiir yazarlar çerçevesinden bakılacak olursa, şiirin bir benzerini yazmak, daha güzelini kaleme almak, üstat olarak bildikleri şairleri takip etmek, genç şairlerin Âli'den birçok şey öğrenmesi ve onun yolundan gitmek, bir dostluk nişanesi olarak onu sevdiklerini belirtmek için şiir yazdıkları söylenebilir. En nihayetinde haksızlığa uğradıklarını düşündükleri Âli'nin durumunun canlı tutularak unutulmasını engellemek hatta savunmak gibi düşünceleri olduğu söylenebilir.

İncelemeye esas şiirlerin kafiyelerinin biz olması çalışmaya ayrı bir yön vermiştir. İncelememiz, oluşan biz unsurunun karşısında öteki izlerini arayışa girmiştir. Öteki, şair(ler)in oluşturduğu bir durum/unsur olmayıp, onları öteki olarak görenlerin ve ötekileştirenlerin söylemlerine karşılık verme endişesiyle, olumsuz olmakla birlikte, düzelmesi beklenen bir oluşum olarak belirlemektedir. Şiirlerde görülen ben ve öteki izleklerinin oluşumları kendi içinde bir nedensellik arz eder. Bunlar şairlerin yaşamışlıkları, içinde yaşadıkları toplum, mezhep siyasi erk, statü, meslek, deneyimler ile ilişkilendirilebilir. Ancak şiirlere bakıldığında öteki olarak nitelenenlerin/rakip ve karşı değerlerin, şair ve biz etrafında oluşan kimlikleri emin, ehil ve layık da olsalar kabullenememe, onları küçük görme, hak ettikleri görevlere getirilmeme hatta görevlerinden uzaklaştırılmalarının olduğu görülür. Şairlerin olumsuz unsur olarak belirledikleri diğerlerine karşı antitez, hipotez ve tezlerinde kullandıkları, ilk olarak onları ötekileştiren kişilerce kullanılmıştır. Bu türden argümanların her biri simge, kavram ve kişi boyutlarında şairlerce itham olarak kabullenilmiş, bunlardan uzak oldukları yinelenmiştir. Hemen ardından savunma pozisyonundan çıkarak ötekini eleştiriye, eksikliklerini belirtmeye, kendilerini tam anlamıyla anlamadıklarına dair söylemler geliştirmişlerdir. Bunlara en iyi örnek, şiir sanatı bağlamında olup olumsuz olarak nitelenen şairlerin karga ve çaylak gibi değerlendirilmeleri, kendilerinin de bülbül, hühüt ve Hüma kuşu ile benzerliklerinin oluşturulmasıdır. Ayrıca statü ve toplumsal ayrıştırma olarak, ilahi aşkı ve tasavvufi çizgiyi, bir diğer deyişle züht hayatını benimsemiş kişileri kimsesiz ve geda, dilenci ve miskin olarak tarif eden ötekilere karşı, biz kimliğini oluşturan Âli ve nazire şiir sahiplerinin kendilerini biliş dünyasının padişahları ve yüksek rütbelileri olarak nitelemesi söz konusudur. Yine deneyim ve işe/bilgiye vakıf olma noktasında ehliyet ve liyakat gibi hususlar değişmeceli olarak ben ve öteki için kullanılan özelliklerdendir. Şiirlerdeki ben ve ötekine ait özellikler simgesel açılımları yapılmak suretiyle belirtilmiştir. Buna göre ön plana çıkan özellikleri şöyle sıralamak mümkündür.

Biz, Ehlibeytin yanında iken öteki, onları anlamamış bir unsur olarak karşı değerleri temsil etmektedir. Ben, tasavvuf ehli ve Hakk'a âşık bir pozisyonda iken öteki onları bu özelliklerinden dolayı küçük görmektedir. Biz, halkın içinde sade ve gösterişsiz iken öteki kibir ve gurur içindedir. Biz, fakirliğin sembolü olan kaba yün ve düz

kumaş elbiseleri tercih ederken öteki ipek ve pahalı kumaşlar giymektedir. Bizin giydiği elbiseler görünürde temiz ve gösterişli olsa bile mana boyutunda gurur ve kibirden iz taşımamaktadır. Öteki siyasi erkin gücünü bir şekilde elde edip bunları kendi şahsi çıkarları için kullanırken biz, kendisini koruyup kollayacak olanlardan yoksun ve uzak kalmıştır. Öteki ele geçirdikleri iktidarları sonrasında kendi istek ve heveslerini gerçekleştirirken biz, devletin devamına ve yönetimine sadıktır. Ötekinin kalbi kir, pas ve kötülüklerle dolu iken bizin kalbi, saf ve parlayan bir ayna gibidir. Öteki, makam ve mevki bir üstünlük ve hak ediş olarak görmekte iken, biz bunları aklına bile getirmez hatta biz halkın, düşkünün ve zulme uğrayanların yanında olmayı tercih eder. Öteki geçici işler, şahsi menfaat ve getirim için kendilerine argümanlar geliştirip bizi küçük görmekte, dışlamakta iken bizin hedefi duyuş ve biliş dünyasında mutlu ve huzurlu bir yaşamdır. Öteki, elde ettikleri güç sayesinde yerleşik unsur olarak görevinde dururken, biz diyardan diyara gönderilip bir mekânda yer edinmeleri noktasında engellenmiştir. Öteki din, siyasi ve ekonomik gücü elinde barındırıp bunu bize karşı üstünlük belirtisi olarak sunmakta, hatta bizi bu konuda eksik ve hatalı olarak görmekte iken biz bunlardan sıyrılmamızın verdiği gururla, minnet altında kalmamıştır. Öteki karmaşık ve geçici işler peşinde koşan, dünyadaki aldanışlara boyun eğen bir kimlikteyken biz bu (b)ağlardan sıyrılmış olarak özgürce yaşamaktadır.

Kaynaklar

- Ak, C. (2001). Bağdatlı Rûhî hayatı, eedebî kkişiliği ve Divan'ı. Uludağ Üniversitesi Yayınları.
- Aksoyak, İ.H. (1999). Gelibolulu Mustafa Âli ve divanlarının t metni. Doktora tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aksoyak, İ.H. (2005). *Gelibolulu Mustafa Âli'nin Bağdatlı Rûhî'ye etkisi*. Bilig, Bahar / 2005, sayı 33: 137-147
- Aksoyak, İ.H. (2006). *Gelibolulu Mustafa Âli, Divan I: inceleme, tenkitli metin; Divan II: tenkitli metin; Divan III: tenkitli metin ve tıpkıbasım*, Sources of Oriental Languages and Literatures/Doğu Dilleri ve Edebiyatlarının Kaynakları 72-74, Turkish Sources/Türkçe Kaynaklar LXII-LXIV, Harvard University.
- Aksoyak, İ.H. (2018). *Gelibolulu Mustafa Âli Dîvânı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı, e-kitap. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/58695,gelibolulu-mustafa-ali-divanipdf.pdf?0>
- Ambros, E, G (2014), “Geleneksel “ben” ile bireysel “ben” çelişkisi ve Gelibolulu Mustafa Âli”, *Gelibolulu Mustafa Âli Çalıştayı Bildirileri* 28-29 Nisan 2011 Yayına hazırlayan İ. Hakkı AKSOYAK, 65-73
- Bedestani, A. (2018). “XVI. Yüzyıl Şairi Ahd-i Bağdâdî Dîvânı”. Yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Cevizci, A, (1999). *Felsefe Sözlüğü*. Paradigma Yayınları.
- Efil, Ş. (2016). “Kendini ‘öteki’nde fark etmek: ben-öteki ilişkisinin felsefi uzantıları”, *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık, C. 5, S. 2. 51-66
- Fleischer, Cornell H. (2021). *Osmanlı İmparatorluğu'nda aydın ve bürokrat tarihçi Mustafa Âli*, (Ayla Ortaç, Çev.). Doğubatu Yayınları
- Gasset, J.O.Y. (2011). İnsan ve herkes. (N. G. Işık, Çev.). Metis Yayınları.
- Gasset, J.O.Y. (2018). *Quijote üzerine düşünceler*, (Mehmet Sait Şener, Çev.). Yapı Kredi Yayınları
- İçli, A. (2012), “Ötekileş(tiril)en Necati'nin itilmişlik, yalıtılmış kaygısı, yalnızlık acısı ve kaçış arzusu” Güney Kazakistan Devlet Pedagoji Enstitüsü “Master. Doktor. Sosyal Bilimler-Toplumsal Araştırmalar” Bilimsel-Teorik ve Uygulamalı Geniş Profilli Dergi (Moskova-Rusya). II cilt. Şimkent, Moskova, 395-402
- İçli, A. (2020). “Bağdatlı Hürremi ve yayımlanmamış Türkçe şiirleri”. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. 2, (Haziran/June 2020). 1-22.

- İçli, A. (2022), “Şehrin öteki yüzü: gayrimüslimler”, (içinde) 225-265, Ed. Adnan Oktay. Çizgi Kitabevi.
- İçli, A. (2018). “Mardinli Akli ve manzum mektubu”. *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature* , 4 (3) , 739-767 .
- İçli, A. (2018). “Kasımî Mecmuası'nın İçerik Analizi”. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi* , (40) , 468-499
- İsen, M. (1994), *Gelibolulu Mustafa Âli, Kühü'l-ahbâr'ın Tezkire kısmı*. AKM Yayınları.
- Jung, C. G (2005). Dört arketip. (Z. A. Yılmaz, çev.). Metis Yayınları
- Karlıtepe, M. (2007), *Kelâmî Divanı*. Yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kayaokay, İ. (2017), *Klâsik Türk şiirinde nefis*. H Yayınları
- Kâsımî (1625) Bahru'l-Maarif, Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi Seyfettin Özege Yazma Eser Koleksiyonu, ASL Mec 625, 270 yk.
- Kaya, B. (2003). Hisali, hayatı eserleri ve Metaliü'n-Nezair adlı eserinin birinci cildi: İnceleme-Metin.[Yayımlanmamış doktora tezi]. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Korkmaz, R. (2002), “Romanda *dramatik aksiyonu* sağlayan değerlerin görüntü seviyeleri üzerine bazı öneriler”, *Scholarly Dept and Accuracy*. Lars Johanson Armağanı, 271- 282. Grafiker Yayınları.
- Korkmaz, R. (2004). *Aytomatov anlatılarında ötekileşme sorunu ve dönüş izlekleri*. Türksoy Yay.
- Köksal, M. F. (2006), *Sana benzer güzel olmaz Divan Şiirinde nazire*. Akçağ Yayınları.
- Merter, M. (2009). *Dokuz yüz katlı insan*, tasavvuf ve ben ötesi psikoloji. Kaknüs Yayıncılık
- Oktay, A. (Ed.) (2022) *Klâsik Türk edebiyatında öteki*. Çizgi Kitabevi.
- Schmidt, J. (2002) “Ottoman autobiographical texts by Lâmi'î and others in the collection of Turkish manuscripts at the Leiden University Library”, *Journal of Turkish Studies/ Türklük Bilgisi Araştırmaları*, c. 26/II (Essays in Honour of Barbara Flemming II) (2002), s. 195-201
- Schmidt, J. (2010) “First-person narratives in Ottoman Miscellaneous Manuscripts”, *Many Ways of Speaking About the Self: Middle Eastern Ego-Documents in Arabic, Persian, and Turkish (14th-20th century)*, edited by Ralf Elger and Yavuz Köse (Mizân, c. 18), Wiesbaden (Harrassowitz) 2010, 159-170.

- Solmaz, S. (2005). *Ahdi ve Gülşen-i Şuarası*. AKM Yayınları.
- Solmaz, S. (2018), *Gülşen-i Şuara, Ahdi*. Kültür ve Turizm Bakanlığı, e-kitap.
<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56733,ahdi-gulsen-i-suarapdf.pdf?0>
- Yazmalar arasında eski Türk edebiyatı araştırmaları, 1. cilt
- Yavuz, S. S. (2020), “*Miraç*”, TDVİA, C.30, 132-135, TDV Yayınları.
- Yiğit, İ. (1995), “*Emeviler. 1. Siyasi Tarih*”, TDAV İslam Ansiklopedisi, C. 11, s. 87-104, TDV Yayınları.
- Yiğit Kaya, B. ve Kalyon, A. (2013), “Peşтели Hisâli'nin Metâli'ü'n-Nezâ'ir mecmuası ve mecmuada yer alan şairlerin mahlasları” *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 8/1 Winter 2013, p.335-371, Ankara-Turkey

Etik Kurul İzni *Bu çalışma için etik kurul izni gerekmemektedir. Yaşayan hiçbir canlı (insan ve hayvan) üzerinde araştırma yapılmamıştır. Makale edebiyat sahasına aittir.*

Çatışma Beyanı *Makalenin yazarı, bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkisi bulunmadığını, dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.*

Destek ve Teşekkür *Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.*